

مطالب مذکور احباب

ذکر جمیل مولانا نثارالدین علی	ذکر جمیل مولانا لسانی مروی ۲۱۴
واعظ ۱۸۱	ذکر جمیل حیدر کلیچہ ۲۱۵
ذکر جمیل خواجہ ایوب ۱۸۸	ذکر جمیل مولانا صالحی ۲۱۷
ذکر جمیل ملا زادہ عبد الغفار ۱۹۳	ذکر مولانا علی فیضی ۲۱۸
ذکر جمیل بابا عین الملک ۱۹۴	ذکر مولانا طالعی ۲۱۹
ذکر جمیل مولانا محمد علی ۱۹۵	ذکر ہاشمی سہرقلدی ۲۲۰
ذکر جمیل مولانا حمید الدین شاشی ۱۹۶	ذکر جمیل شیخ جمال ۲۲۱
ذکر جمیل قاضی سعدی ۱۹۷	ذکر نادری سہرقلدی ۲۲۲
ذکر جمیل (قاضی) لاغر سیستانی ۱۹۷	ذکر مولانا اندجانی ۲۲۲
ذکر جمیل خواجہ کلان بیگ ۱۹۸	ذکر جمال ہندی ۲۲۲
ذکر جمیل مولانا شہاب الدین	ذکر مولانا قتیبی ۲۲۴
معانی ۲۰۲	ذکر مولانا احمدی ۲۲۵
ذکر جمیل مولانا فاضل اندجانی ۲۰۳	ذکر مولانا فردی ۲۲۶
ذکر جمیل ہمایون عراقی ۲۰۴	ذکر حافظ کمال تربتی ۲۲۷
ذکر املح الشعراء مولانا واصفی ۲۰۴	ذکر مولانا نویدی توفی ۲۲۸
ذکر جمیل قاضی برہان الدین ۲۱۰	ذکر میر ابراہیم جانی ۲۲۸
ذکر امیر ناطقی ۲۱۰	ذکر مولانا نامی ۲۲۹
ذکر جمیل میر گیسو ۲۱۲	ذکر مولانا آگھی ۲۲۹
ذکر جمیل حافظ میرانی ۲۱۲	فصل سیوم از باب اول
ذکر جمیل لسانی شیرازی ۲۱۳	در ذکر جماعتی کہ فقیر ایشان را ندیدہ

مطالب مذکر احباب

ذکر جمیل شیخ ابو الوجد ۲۴۳	وبه سن شیخوخت نرسیده و در
ذکر جمیل شیخ زین ۲۴۴	بخارا مدفون اند ۲۳۰
ذکر جمیل نور الدین محمد میرک ۲۴۶	ذکر جمیل مولانا قاسم ضیائی ۲۳۰
ذکر جمیل شاه قوام الدین حسین ۲۴۷	ذکر جمیل مولانا صدق ۲۳۱
ذکر جمیل یرم خان ۲۴۸	ذکر جمیل میرزا ملالی ۲۳۲
ذکر جمیل شاه عادل ۲۵۰	ذکر جمیل میرزا هندو ۲۳۲
ذکر جمیل مظفر بیگ برلاس ۲۵۲	ذکر جمیل میرزا قائل ۲۳۳
ذکر جمیل حیدر علی شیر ۲۵۳	ذکر جمیل میرزا الوائی ۲۳۳
ذکر علی بیگ ۲۵۴	ذکر جمیل مولانا میرم سیاه ۲۳۴
ذکر محرم کوکه ۲۵۸	فصل چهارم از باب اول
ذکر همدم کوکه ۲۵۸	در ذکر جماعتی که فقیر ایشان
ذکر میرزا الغ بیگ ۲۵۹	را ملازمت نکرده و به سن
ذکر جمیل سید شاه کسبی ۲۶۰	شیخوخت نرسیده و در غیر بخارا
ذکر مولانا زاده لاهیجی ۲۶۰	مدفون اند ۲۳۵
ذکر مولانا کوکبی ۲۶۱	ذکر جمیل شیخ عماد الدین فضل الله
ذکر مولانا سنگی ۲۶۶	ابن خواجه علاء الدین علی بن خواجه
ذکر مولانا امیدی ۲۶۶	کمال الدین نعمت الله بزدهش آبادی
ذکر مولانا هجری ۲۶۷	الطوسی قدس الله سره ۲۳۵
ذکر مولانا هجری مروی ۲۶۸	ذکر جمیل مولانا شمس الدین محمد سید
ذکر مولانا شوقی ۲۶۸	جای ۲۴۰

مطالب مذکر احباب

ذکر جمیل میرک سید غیاث ۲۸۳	ذکر خواجه کابلی ۲۶۹
ذکر جمیل تیجہ المشایخ شیخ منور	ذکر عبد الوهاب ۲۷۱
مہنہ ۲۸۶	ذکر شاہ صفی الدین نور بخش ۲۷۲
ذکر جمیل قدوة الاکابر میر شیخ پوران	ذکر قدسی ترمذی ۲۷۳
۲۸۸	ذکر مولانا واقعی ۲۷۳
ذکر جمیل قدوة العلماء شیخ موید مہنہ	ذکر مولانا باقی ۲۷۳
۲۸۹	ذکر مولانا طالبی ۲۷۴
ذکر جمیل خواجه عبد اللہ مہنہ ۲۹۰	ذکر ملا شوخی ۲۷۵
ذکر جمیل افتخار الاطباء مولانا محمد	باب دوم
۲۹۱	فصل اول در ذکر جماعتی کہ فقیر ایشان
ذکر جمیل شیخ عابد ۲۹۴	را ملازمت کرده و بہ سن شیخوخت
ذکر جمیل میر علی کاتب ۲۹۵	رسیدہ و در بخارا مدفونند
ذکر جمیل مولانا خوش محمد عزیزان	ذکر جمیل قدوة الاکابر جلال الدین
۲۹۹	۔ ہاشمی صدیقی ۲۷۶
ذکر جمیل مولانا افسری ۳۰۰	ذکر جمیل مولانا محمد امین زاہد ۲۷۸
ذکر جمیل حافظ کلان ۳۰۱	ذکر جمیل مولانا ی اعظم امجد
ذکر جمیل حافظ سلطان اویسی	شمس الدین محمد قہستانی ۲۸۰
۳۰۳	ذکر جمیل زبده المتبحرین و قدوة
ذکر جمیل حافظ میر احمد خطیب	المتکلمین مولانا غیاث الدین بحر آبادی
۳۰۶	۲۸۲

مطالب مذکور احباب

ذکر جمیل مولانا رفیع جلیب ۲۰۷	ذکر جمیل مولانا رفیع جلیب ۲۰۷
ذکر جمیل مولانا ابو القاسم ۳۰۸	ذکر جمیل مولانا ابو القاسم ۳۰۸
ذکر درویش مقصود تیرگر ۳۱۱	ذکر جمیل قدوة العلماء مولانا کمال الدین
ذکر مولانا ابراهیم کنده ۳۱۳	ذکر جمیل قدوة العلماء مولانا کمال الدین
ذکر خواجہ کلان مجروحی ۳۱۴	ذکر جمیل قدوة العلماء مولانا کمال الدین
ذکر جمیل خواجہ محمد قناد ۳۱۴	ذکر جمیل قدوة العلماء مولانا کمال الدین
ذکر جمیل قاضی محمود ۳۱۶	ذکر جمیل قدوة العلماء مولانا کمال الدین
ذکر جمیل مولانا خلقی ۳۱۷	ذکر جمیل قدوة العلماء مولانا کمال الدین
ذکر جمیل مولانا عینی ۳۱۷	ذکر جمیل قدوة العلماء مولانا کمال الدین
ذکر جمیل مولانا حسن سپہری ۳۱۸	ذکر جمیل قدوة العلماء مولانا کمال الدین
ذکر حافظ سروری ۳۱۹	ذکر جمیل قدوة العلماء مولانا کمال الدین
فصل دوم از باب دوم	ذکر جمیل قدوة العلماء مولانا کمال الدین
در ذکر جماعتی کہ فقیر ایشان	ذکر جمیل قدوة العلماء مولانا کمال الدین
را ملازمت کرده و بہ سن	ذکر جمیل قدوة العلماء مولانا کمال الدین
شیخوخت رسیدہ و در غیر بخارا	ذکر جمیل قدوة العلماء مولانا کمال الدین
مدفون اند	ذکر جمیل قدوة العلماء مولانا کمال الدین
ذکر جمیل افتخار الاکابر خواجہ	ذکر جمیل قدوة العلماء مولانا کمال الدین
نظام الدین عبدالهادی پارسا ۳۱۹	ذکر جمیل قدوة العلماء مولانا کمال الدین
ذکر جمیل قدوة العلماء مولانا	ذکر جمیل قدوة العلماء مولانا کمال الدین
عصام الدین ابراهیم ۳۲۱	ذکر جمیل قدوة العلماء مولانا کمال الدین

مطالب مذکور احباب

ذکر جمیل شیخ عبد اللطیف چامی	ذکر مولانا شیدا ۳۴۸
۳۶۴	ذکر مولانا عبدی ۳۵۱
ذکر جمیل معصوم خواجه عشق	فصل سیوم از باب دوم
۳۶۸	ذکر جماعتی که فقیر ایشان را دیده
ذکر جمیل میر سودائی ۳۷۵	و به سن شیخوخت نرسیده در
ذکر جانی تیم بان ۳۷۶	بخارا مدفونند
ذکر ملا فریبی ۳۷۷	ذکر جمیل نتیجه الاکابر خواجه میرک
ذکر مولانا شعوری ۳۷۷	شیخ الاسلام ۳۵۲
ذکر مولانا عزیزی ۳۷۸	ذکر جمیل خواجه قاضی مسعی به
باب سیوم	فتح الله ۳۵۴
فصل اول در ذکر جماعتی که فقیر	ذکر جمیل میرزا محمد جان محمد ثانی
ایشان را ملازمت کرده و به	۳۵۴
سن شیخوخت رسیده در بخارا	ذکر مولانا عبد الواسع ۳۵۵
متمکن اند	ذکر جمیل مولانا فضائی ۳۵۶
ذکر جمیل شیخ الاسلام خواجه	ذکر مولانا راحی ۳۶۰
نظام الدین یحیی ۳۷۹	ذکر مولانا کامی ۳۶۲
ذکر جمیل زبده الاکابر خواجه	فصل چهارم از باب دوم
عبد العزیز قاضی ۳۸۰	در ذکر جماعتی که فقیر ایشان را دیده
ذکر جمیل زبده المشایخ ابو الحسن	و به سن شیخوخت نه رسیده در
وحید الدین شیخ میر جان ۳۸۲	بخارا مدفونند

مطالب مذکور اخیاب

ذکر مولانا نویدی ۴۰۲	ذکر جمیل زبده العلماء مولانا حسین
فصل دوم از باب میوم	۳۸۶
در ذکر جماعتی که فقیر ایشان را	ذکر جمیل زبده العلماء مولانا کینک
ملازمت کرده و به سن شیخوخت	۳۸۸
رسیده در غیر بخارا ساکن اند	ذکر جمیل زبده العلماء مولانا
ذکر جمیل قدوة الکاملین شیخ	عبدالصمد ۳۸۹
شرف الدین حسین ۴۰۴	ذکر جمیل زبده العلماء مولانا
ذکر جمیل زبده العلماء و السادات	دوست محمد ۳۹۱
امیر محمد بدیع القاضی ۴۰۷	ذکر جمیل زبده الحفاظ مولانا ابراهیم
ذکر جمیل جناب شیخ زکریا ۴۰۹	۳۹۱
ذکر جمیل قدوة الافاضل خواجه فاضل	ذکر جمیل مولانا جلال الدین قاسم
۴۰۹	۳۹۳
ذکر جمیل خواجه میرکا ۴۰۹	ذکر جمیل مولانا قاسم مفتی ۳۹۴
ذکر جمیل مولانا صالحی مفتی ۴۱۰	ذکر مولانا میر محمد منشی ۳۹۵
ذکر جمیل زبده الامراء الزمان محمد	ذکر میر دیوانه ۳۹۵
امین بی ۴۱۲	ذکر مولانا نظام الدین ۳۹۶
ذکر جمیل شیخ شجاع الدین دوست	ذکر جمیل مولانا شمس الدین امام
(جا) بی ۴۱۳	۳۹۷
ذکر جمیل قاضی عز الدین ۴۱۵	ذکر مولانا سروری ۳۹۸
ذکر شیخ محمد طاهر ۴۱۷	ذکر مولانا صفائی ۳۹۹

مطالب مذکور احباب

<p>۴۳۹ ذکر مولانا حبیب الله</p> <p>۴۴۰ ذکر مولانا حاضری</p> <p>۴۴۱ ذکر مولانا محرمی</p> <p>۴۴۳ ذکر مولانا نغلی</p> <p>۴۴۴ مرزا نجاتی</p> <p>۴۴۴ ذکر مولانا دانشی</p> <p>۴۴۵ ذکر مولانا سروری</p> <p>۴۴۶ ذکر مولانا صوتی</p> <p>فصل چهارم از باب سیوم</p> <p>در ذکر جماعتی که فقیر ایشان را دیده</p> <p>وبه سن شیخوخت نرسیده در غیر</p> <p>بخارا ساکن اند</p> <p>ذکر جمیل خواجسه حسین مروی</p> <p>۴۴۷</p> <p>ذکر میرزا قبولی ۴۵۰</p> <p>ذکر میرزا دوست محمد ۴۵۱</p> <p>ذکر جمیل مرزا دوست ۴۵۱</p> <p>ذکر مولانا کمال الدین مشفق ۴۵۲</p> <p>ذکر میرزا صبری ۴۵۴</p> <p>ذکر مولانا قاسم ارسلان ۴۵۶</p>	<p>فصل سیوم از باب سیوم</p> <p>در ذکر جماعتی که فقیر ایشان را</p> <p>ملازمت کرده اما به سن شیخوخت</p> <p>نرسیده اند و در بخارا ساکن اند</p> <p>ذکر جمیل نتیجه النقباء میر محمد باقر</p> <p>بنی ۴۱۸</p> <p>ذکر جمیل قدوة العلیاء و زبدة النقباء</p> <p>میر صدر الدین محمد ۴۲۲</p> <p>ذکر جمیل سید هادی نقشبندی ۴۲۵</p> <p>ذکر جمیل سید ابراهیم ۴۲۶</p> <p>ذکر جمیل مولانا محمد امین مفتی ۴۲۷</p> <p>ذکر جمیل مولانا عبد الحکیم ۴۲۹</p> <p>ذکر جمیل قل محمد بی دور مان ۴۳۰</p> <p>ذکر جمیل مرزا مشهدی ۴۳۱</p> <p>ذکر جمیل میرزا احمد ۴۳۲</p> <p>ذکر جمیل مولانا میر مفتی ۴۳۴</p> <p>ذکر امیر طبیب ۴۳۵</p> <p>ذکر جمیل مولانا کمال الدین</p> <p>عبد السلام ۴۳۶</p> <p>ذکر جمیل مولانا یقینی ۴۳۸</p>
--	--

مطالب مذکور احباب

ذکر مولانا مراحمی ۴۵۸	ذکر مولانا واصلی ۴۷۰
ذکر جمیل مولانا مهمی ۴۵۸	ذکر مولانا قوسی ۴۷۱
باب چهارم و آن نیز مشتمل است بر چهار فصل	ذکر مولانا منصور تبریزی ۴۷۱
فصل اول از باب چهارم	مولانا شفیع ۴۷۳ - ۴۷۴
در ذکر جماعتی که فقیر ایشان را ملازمت نموده و به سن شیخوخت رسیده ساکن بخارا تند	مولانا نهالی ۴۷۴
ذکر جمیل جناب میرزا کلان ۴۶۰	محمود بیگ سالم ۴۷۴
ذکر جمیل مولانا خواجه محمد ۴۶۱	مولانا قدسی ۴۷۵ - ۴۷۶
ذکر مولانا یاری هری ۴۶۳	مولانا فروغی ۴۷۶
فصل دوم در ذکر جماعتی که فقیر ایشان را ملازمت نموده و به سن شیخوخت رسیده و غیر بخارا ساکن اند	مولانا عبد الصمد ۴۷۷
ذکر جمیل جناب خواجه معین ۴۶۴	مولانا بیخودی ۴۷۷
ذکر جمیل قاضی میر ۴۶۶	مولانا رونقی ۴۷۷
ذکر جمیل منصور تبریزی ۴۶۷	فصل سیوم از باب چهارم در ذکر جماعتی که فقیر ایشان را ندیده و به سن شیخوخت نرسیده ساکن بخارا یند
ذکر جمیل میر خجندی ۴۶۸	مولانا عبیدی ۴۷۸ - ۴۷۹
ذکر جمیل قاسم کاهی ۴۶۹	مولانا طاهر قاضی ۴۷۹
	مولانا میر محمد ۴۸۰
	مولانا ناظری ۴۸۰
	مولانا شکری ۴۸۰ - ۴۸۱

مطالب مذکر احباب

<p>و احوال و اقرباء فقیر</p> <p>ذکر جمیل زبده الاولیاء و الاقطاب</p> <p>خواجه عبد الوهاب (المتخلص به</p> <p>عارف) ۴۹۳ - ۵۰۲</p> <p>ذکر جمیل نتیجه الاقطاب و السادات</p> <p>شیخ علی خواجه (المتخلص به</p> <p>شوقی) ۵۰۲ - ۵۱۳</p> <p>ذکر جمیل نتیجه الاوتاد و السادات</p> <p>پاشا خواجه (المتخلص به خواجه)</p> <p>۵۰۵ - ۵۱۲</p> <p>ذکر جمیل باباجان خواجه بن عبد الوهاب</p> <p>خواجه ۵۱۲ - ۵۱۳</p> <p>ذکر جمیل میرم خواجه بن شیخ علی</p> <p>خواجه ۵۰۳ - ۵۱۳ - ۵۱۴</p> <p>ذکر جمیل عبد السلام بن پاشا خواجه</p> <p>۵۱۴</p> <p>ذکر جمیل ولی الله خواجه بن میرم</p> <p>خواجه ۵۱۵</p> <p>ذکر جمیل شاه محمد خواجه بن پاشا</p> <p>خواجه ۵۱۶</p>	<p>فصل چهارم از باب چهارم</p> <p>در ذکر جماعتی که فقیر ایشان را</p> <p>ملازمت نکرده و ایشان به سن</p> <p>شیخوخت نرسیده اند و ساکن</p> <p>بخارا نیستند</p> <p>ذکر جمیل افتخار الاکار خواجه حسن</p> <p>خالد ار ۴۸۱ - ۴۸۳</p> <p>میر باقی کاشانی ۴۸۳ - ۴۸۴</p> <p>ذکر جمیل مولانا محمد شریف صدر</p> <p>۴۸۴</p> <p>مولانا هدایت الله ۴۸۴ - ۴۸۵</p> <p>میر الهی ۴۸۵ - ۴۸۶</p> <p>عهدی تبریزی ۴۸۶</p> <p>مولانا یوسف خطائی ۴۸۶ - ۴۸۷</p> <p>مولانا فضلی نوشاد ۴۸۷ - ۴۸۸</p> <p>مولانا بابائی بلخی ۴۸۸</p> <p>عبد الله حلوائی ۴۸۸</p> <p>شریف تبریزی ۴۸۹ - ۴۹۲</p> <p>ملا غزالی مشهدی ۴۹۲</p> <p>خاتمه در ذکر اجداد و آباء و اعمام</p>
---	---

. . .

اغلاط انامه مذکر احباب

صفحہ سطر	نا درست	درست	صفحہ سطر	نا درست	درست
۲	۸ ملت	خالت	۵	۸۵ مشیرین	مشیرین
۵	۱۷ خوافین	خوافین	۱	۸۷ بہ شناید	بہ شتابد
۴	۶ سالک	مسالك	۵	۸۷ سیوئح	سیوئح
۱۶	۱۳ رامینی	رامینی	۱۰	۸۷ چین چون	چین چون
۱۷	۹ پدر و مادر	پدر مادر	۵	۹۱ زعم	زعم
۳۱	۵ گوہری	گوہری	۲	۹۵ عمر	عمر شیخ
۵	۹ صغاهان	صغاهان	۳	۱۰۱ خان	خاک
۳۵	۸ ار	ابو	۳	۱۰۹ ہما	بہ ما
۳۶	۸ تاب	تاب	۱	۱۱۴ لوئند	گوئند
۳۸	۱۱ شلیش	سلیش	۸	۱۱۵ حضر	خضر
۴۲	۵ کوچکنوجی	کوچکنوچی	۳	۱۱۶ مغیچہ	مغیچہ
۵	۱۰ و در سمرقند	و سمرقند	۴	۱۲۰ گشتہ	گشتہ
۴۴	۳ نیرودی	یزدوی	۲	۱۲۱ چگانند	چکانند
۴۷	۶ قوشچی	قوشچی	۲	۱۲۲ پایہ	پایہ
۴۸	۵ در دم (زد)	او در دم	۳	۱۲۳ مایہ	مایہ
۶۳	۱۲ روحی	روحی	۹	۱۲۶ ورماندہ	درماندہ
۷۰	۴ خرو باز	خرانبار	۲	۱۳۵ گہ	گہ
۷۲	۱ زیارت گاہی	زیارت گاہی	۴	۱۳۸ از گم چہ	از گم شد چہ
۵	۵ فائدہ افادہ	فائدہ افادہ	۱	۱۴۵ وی	دی
۵	۶ گردند	مستفید گردند	۱۳	۱۴۹ آجا	آجا
۸۱	۴ کوچکی پچی	کوچکنوچی	۱۰	۱۵۰ کردہ کردہ گفتم	کردہ و گفتم

اغلاط نامه مذکر احیاب

صفحه سطر	نادرست	درست	صفحه سطر	نادرست	درست
۱۵۱	الر	اگر	۲۰۲	۷ هند و	هند و
۱۲	باد و صد	باد و صد	۲۰۶	۱۲ گفتنی	گفتنی
۱۵۳	۶ مضارع	مضارع	۲۱۰	۵ اس	این
۷	مضارع	مضارع	۲۱۲	۹ تا ۱۱ متاسفانه آیات همچو نثر روان مطبوع گشته	
۱۵۹	۱۲ بر آن غمزده	بر غمزده آن	۱۱	۱۱ مارا	مار را
۱۶۱	۱۰ و این	هست و این	۲۱۴	۲ کفت	گفت
۱۱	یارا	یار را	۲۱۸	۳ مرلانا	مولانا
۱۶۳	۷ که:	که	۲۲۰	۱۱ نموده	نموده
۱۷۱	۲ سر	سر	۲۲۵	۹ زنده	زنده
۱۷۳	۵ ذورقی	زورقی	۲۲۷	۱۴ کوئی	گوئی
۱۷۵	۱۰ ریختش	ریختش	۲۳۰	۴ گفته	گفته
۱۷۷	۸ علیحده	علیحده	۲۳۷	۱۱ شهبازان	شهبازان
۱۷۸	۳ تقصیر	تقصیر	۲۴۳	۱۰ حافی	خافی
۱۸۶	۷ آ بجهان	آ بجهان	۲۴۷	آخر صفحه ۴۴۷	۲۴۷
۱۸۷	۹ او به	او به	۲۳۹	۳ بره	براه
۱۸۹	۵ فراز	فراز	۲۵۰	۸ را	لار
۱۲	فراقی	فراقی	۲۵۳	۲ مخدومی و مولانا مخدومی مولانا	
۱۹۳	۷ بحد	بیحد	۲۶۰	۲ کسی	کسبه
۱۹	کاشان	کاسان	۲۶۵	۱۹ ۱۰۶ تا ۱۰۷	
۱۹۷	۷ اویم	اویم	۲۶۶	۱۳ در ره‌ای	در ره‌ای

اغلاط نامه مذکر احباب

صفحه سطر	نادرست	درست	صفحه سطر	نادرست	درست
۹ ۲۶۹	سواره	سوار	۳ ۳۹۶	نالۀ	نالہ
» »	توسن تورم	توسن تورم	» »	سگان	سگان
۱۶ ۲۷۰	ابرو چون ابرو؛ ابروی چون	ابرو چون ابرو؛ ابروی چون	۱۰ ۳۹۶	یک دو	یک دو
۱۱ ۲۷۵	دزی	درمی	۹ ۴۰۶	دردو بدل	در دو بدن
۹ و ۶ ۲۷۹	توجیم	توجیه	۴ ۴۰۸	دلکش	دلکش کش
۶ ۲۸۲	:	.	۳ ۴۱۰	هند: ابن	هنداین
۱۱ »	نموده	نموده	۴ ۴۲۷	رفاعم	فارغم
۹ ۲۸۶	یار ای	یارای	۳ ۴۲۹	فخادیم	مخادیم
۴ ۲۸۹	سکت	سگت	۹ ۴۳۵	دآبرد	دل برد
۶ ۲۹۳	امیدرا	امید در	۹ ۴۳۷	اذجا	از جا
»	۱۶ (حاشیه) آوزیش	آوریش	۹ ۴۴۷	ناهد	ناهد
۲۰ ۳۰۱	نرد	نرد	۸ ۴۴۸	مهتاب	ماه تاب
۲ ۳۱۱	نمازگاه	نمازگاه	۱۱ ۴۵۳	بادای	باده
۸ »	نمود	نمود	۷ ۴۵۷	به	بد
۸ ۳۱۴	مکرر است	مگر راست	۸ »	تنگها	تنگها
۵ ۳۲۶	درس	به درس	۹ »	»	تنگها
۹ »	بذولت	بذولت	۲ ۴۵۸	مانده	مانده
۲ ۳۴۲	معما عروض	معما عروض	۹ ۴۶۹	معقد	معقد
۵ ۳۵۴	گزشت	گذشت	۷ ۴۷۰	نه	نه
۵ ۳۷۰	رکش	کش	۶ ۴۷۳	میران	میدان
۴ ۳۷۹	فصل سیوم	باب سیوم	۴ ۴۸۴	اند جان	اندجان

اغلاط نامه مذکر احباب

صفحہ سطر	نادرست	درست	صفحہ سطر	نادرست	درست	
۵	۳۷۹	ذکر اول	فصل اول	۷	۴۸۶	خاک از خاک
۱	۴۹۸	خواجہ	خواجہ	۲	۱۸	کوچکنوجی (کوچ کونجی)
۶	۵۱۸	زان	زبان			کوچکنوجی خان
۲	۵۲۰	صحیہ	صحبہ	۱۵	۲۱	نیازی ۳۱۰ تا نیازی ۴۵۶
۹	۱	ابدال	ابدال	۱۴	۲۲	ہجری بروی ہجری مروی
۱۰	۵	ابراہیم	ابراہیم	۹	۲۳	فارسی فارسی
۸	۳	الفروی (حکیم)	انوری	۱۸	۲۴	رشحات رشحات
		(حکیم)		۱۹	۲۶	بنون بجنون
۴	۹	زین حافی	زین الدین خافی	۲۱	۲۹	نیمان Naiman
۱۱	۱۱	روحی	اوجی	۱۳	۳۰	سمرقند سمرقند
۱۶	۱۴	رامینی	رامینی	۲۱	۳۱	قسطنطنیہ قسطنطنیہ
۳	۱۵	قوشچی	قوشچی	۱۰	۳۲	کاشان Kasan
۱۰	۱۷	قوشچی	قوشچی	۶	۳۷	کوچکنوجی کوچکنوجی
۱۵	۱۷	کانی	کاتبی	۸	۳۸	سیونج سیونج

فهرست مذکور احباب

۱ تا ۲۲	فهرست اعلام
۲۳ - ۲۷	فهرست کتب
۲۸ - ۳۴	فهرست جغرافیائی
۳۵ - ۳۶	فهرست سلسله های سلاطین و خاندان ها و طوائف و سلاسل
۳۷ - ۴۸	فهرست مطالب

پایان

Mr. T. Narayana Reddy, who by their valuable suggestions and other ways, have helped or encouraged me in this work, my appreciative thanks are due.

A wise man in Israel said once of books in general that to the making of them there is no end, adding one more to them would therefore be pointless, unless it breaks fresh ground. This remark is particularly true of anthologies of poets and the *raison d'être* for my editing and publishing this Tadhkira is that it does break fresh ground.

In spite of my best efforts and much against my wish, some mistakes have crept in the book, for which I crave the indulgence of the readers. The editor expects that the kindly reader will go through the book with a generous mind

پادہ اگر چود حرام بذلہ خلاف شرح نیست

دل بہ نہی بہ خوب ما طعنه مزین بزشت ما

Above all the Editor offers thanks to Allah to Whose Grace (fazi) is due whatever good in this edition.

ذالك فضل الله يوتيه من يشاء والله ذو الفضل العظيم

Hyderabad
February, 1968

S.M. FAZLULLAH

London, I laid my hands upon the valuable manuscript of the much sought for *Mudhakkir-i-Aḥbāb*, which I readily transcribed myself. After return to India my official work as Principal of Government Arts Colleges at Srikakulam, Madras and Ootacamund and lack of proper facilities for the follow-up of this literary endeavour gave a set-back to my editorial work. My retirement in 1961 and re-employment for three years in the Post-graduate Department of Arabic, Persian and Urdu in the Sri Venkateswara University, Tirupati, teaching Urdu and Arabic and finally my selection by the University Grants Commission, New Delhi in their scheme of the utilization of retired teachers and assignment in the Department of Persian, University College of Arts and Commerce, Osmania University, Hyderabad, where the environment was congenial and facilities near ideal, rendered the preparation of a critical edition of this work possible. Many unavoidable delays are regretted. Now it is printed and published with the financial assistance of the Ministry of Education, New Delhi for which I am much beholden to them. But for their financial assistance, this work would not have seen the light of the day.

I do not have sufficient words to express my gratitude to my mother, Halimunnisa Begum, who, not only taught me Persian, but took a keen and lively interest in my work till the last breath of her life, and as a matter of fact, permitted me on 11.4.63 to go to Aligarh to consult the oldest copy of the *Mudhakkir-i-Aḥbāb* so necessary for its critical edition and by the time I returned on 27.4.63 she was dead and gone.

My most sincere and profound thanks are due to Dr. D.S. Reddi, Vice-Chancellor of the Osmania University, Hyderabad, "my friend, philosopher and guide" who taught me Islamic History four decades ago.

To the list of those whom it has been my pleasant duty to thank for providing various kinds of help I must now add the names of Dr. M. Nizamuddin¹ of Hyderabad, Dr. Nazir Ahmad, Professor and Head of the Department of Persian, Aligarh Muslim University, Mr. S.M. Tonki of Aligarh, Mr. George Meredith, Keeper of the Oriental Section of the British Museum, London, Mr. Oleg F. Alimchin and Dr. S. Azimjanova of the U.S.S.R. and Dr. Pohand Abdul Hayy Habibi of Kabul. I am much indebted to my friend and colleague, Dr. Abdul Muid Khan, Director of the *Dairatul Ma'arif-il-Osmania*, Hyderabad, for his timely advice and to Mr. Muhammad Ghiasuddin Khan, Technical Assistant, and to other workers of the Press for their services. To several persons, including my wife and Typist,

(1) As the final proof goes to the Press, Dr. Nizamuddin has shaken off his mortal coils.

و مزرع دل من دانه نخبوت جوی که حب حب تو در هر گلی نمی باشد

ب م : قصائد خوب و غزلهای مرغوب دارد و برسم صلاح و قلاح معروف است و بدقت طبع و تأمل موصوف و این غزل او شهرت تمام یافته

است غزل p. 395

ع ا : ایضا و این غزل او شهرت تمام دارد و نیکو واقع شده غزل
ا س : ایضا معروف است و در گفتن شعر تأمل بسیار می کند و این غزل
او شهرت تمام یافته است

ع ۲ : قصائد خوب و غزلهای مرغوب دارد نکو گوئی اگر دیر گوئی چه غم
برسم صلاح و قلاح معروف است و مقید به سلسله الذهب خواجگان
شده و بشرف متابعت و مباحث حضرت نظام الدین خواجه محمد اسلام
مشرف است و در منقبت آن حضرت قصاید پر زور دارد و این غزلش
شهره آفاق است

متن : مطابق ب م

On certain occasions the Editor has taken the liberty of giving in the footnotes meanings of some words from dictionaries famous as well as ordinary in order to clarify the text, e.g. کلنگ f.n.

ب م : ذکر مولانا نویدی، مرد بی سرو پاست الخ، p. 402.

ع ا : « « به کلنگ مشهور است و مرد بی سرو پاست الخ

ا س : به کلنگ مشهور است و مرد بی سرو پاست الخ

متن : مطابق ع او ا س

Farhang-i-Anand raj, Indian Edition, Vol. III, p. 110 quotes the following lines of Nāsir Khusraw under the word کلنگ .

دومرغ از مرغزاری کرده پرواز بقصد صید شانت پرواز کردم
یکی را پا بریدم گشت بی سر یکی را سر بریدم لنگ کردم

CONCLUSION

Chance took me to England and France in 1948-49. While going through the Handlist of Persian Manuscripts in the British Museum,

ع ا: خط نسخ خوبی می نوشت و بمضمون الولد سراپه به شعر اشتغال
نموده گوی فصاحت از میدان بلاغت ربود

اس: خط نسخ رانیکو می نوشت و به شعر اشتغالی نموده گوی فصاحت از
میدان بلاغت می ربود

متن مطابق ب م

ب م: گاهی در غلبه احوال در و غررو واردات غیبیه را در رشته نظم کشیده
p. 83

ع ا: گاهی غلبه اوقات در واردات غیبیه را در رشته نظم کشیده

اس: گاهی غلبه احوال در و واردات غیبیه را در رشته نظم کشیده

متن مطابق ب م

ب م: سر نیازی بدرویشان داشته و حب حب خاندان سترگ حضرت خواجه
بزرگ و اولاد و امجاد حضرت خواجه احرار مزرعه سینئه بی کینه هر سکینه
می کاشت pp. 97-98

ع ا: سر نیازی بدرویشان داشته و خود را بی نیاز از ایشان نمی پنداشته
و حب حب خاندان سترگ بزرگ و اولاد و امجاد حضرت خواجه احرار
را می کاشته

اس: سر نیازی بدرویشان داشته و خود را بی نیاز از ایشان نمی پنداشته
و حب حب خاندان سترگ حضرت خواجه بزرگوار و اولاد امجاد حضرت
خواجه احرار در می کاشته:

زمزرع دل من دانه محبت جوی که حب حب تو در هر کلی نمی باشد

Even though both BM and Ar do not have the verse cited in AS,
it is retained by me in the edition because the author more often than not
repeats the language and phraseology of the line or lines he quotes, which
sometimes offers a clue to the word.

متن: سر نیازی بدرویشان داشته و خود را بی نیاز از ایشان نمی پنداشته
و حب حب خاندان سترگ حضرت خواجه بزرگوار و اولاد امجاد حضرت
خواجه احرار را در مزرعه سینئه پر سکینه می کاشته:

question contains many serious scribal errors. A long list can be made of them. Here are some examples at random and references to pages are from my printed edition :-

و (دریا مقاطر) در باب مقاطر و (یسرت) سیرت p. 3 و (کایشان for کیشان) p. 2
 و (خاقان) حاقا p. 22 و (آئین) این p. 12 و (ستر الله) سترل الله p. 8 و (نثر) نسر p. 7
 و (بہمت) بہمت p. 26 و (در سال نہ صدو ہفت) در سال ۹۸۱ p. 25
 و (تیغ) ثع p. 98 و (آنکہ) انگیر p. 48 و (سی پارہ ہا) سپارہا p. 27
 و (زیبا) رنپا p. 162 و (رویت) ریویت p. 135 و (مامورم) ماء مورم p. 125
 و (دریاشد) پر باشد p. 242 و (مقول) مقل p. 220 و (رانہ) رندز p. 165
 و (بجی - بجی) نجی p. 327 و (حدت) حدث p. 322 و (بیمار غم) بیمار شکم p. 252
 (بدنش) دیدنش p. 426 (گو، می نوش) گو میشو p. 397 (a village in Khurasan)

The other serious defect of A1 is the omission of some passages and even notices of some poets though they are invariably found in A2 and ASB. A case in point is the passage on pages 348-349 A1 omits the passage

از اترہای مولانا قیام الدین بلخی است کہ جمع الفضائل بود الخ تا از اوج بہ
 حضیض رجعت نمود (p. 348)

whereas it is found in BM, A2 and AS. A2 is very helpful for collation but unfortunately its folios are wrongly mixed up and not in order. Its wrong pagination renders the work of collation extremely difficult. In the matter of the different readings, the text of the BM is often retained with all the variants in the footnotes. The text of AS agrees more with that of BM than with that of A1. Hence the readings of AS are generally preferred and carried out in the body of the text edited. Where readings of A1 are supported by readings of AS or A2, or both, they not generally carried out in the body of the text prepared for the edition, which in the main is based on BM.

Here are some examples of the different readings of the same passage given at random as well as the text considered correct or near correct.

ب م : خط نسخ رانی - گو می نوشت و در وادی شعر آن چنان بود کہ گوی

فصاحت از میدان لاغت می ربود p. 75

(b) Oriental Institute of Uzbek Academy of Sciences, Tashkent Copy No. 5573 dated 1230/1815 Complete copy undated.

(c), (d), -do- Tashkent—all undated,
(e), (f), incomplete (later day copies).

CRITICAL APPARATUS

In my edition of the Persian Text of the *Mudhakkir-i Ahbāb*, the following symbols are used :-

ب م = B.M.	British Museum MS. dated 987/1579-80
ع ۱ = A ₁	Aligarh MS. dated 980/1572
ع ۲ = A ₂	Aligarh MS. undated folios intermixed and wrongly paginated.
س = AS.	Asiatic Society of Bengal MS. undated defective.

CRITICAL APPARATUS

In my edition of the Persian text of the *Mudhakkir-i Ahbāb*, the British Museum Manuscript copied during the life time of the author in 987/1579-80 at Mecca 13 years after the completion of the work is made the base. It has been collated with the following manuscript copies :-

A₁ — Aligarh Muslim University Manuscript copied during the life time of the author, in 980/1572 at Samarqand by the famous calligraphist, Mīrak, 6 years after the completion of the work.

A₂ — Also Aligarh Muslim University Manuscript undated and wrongly paginated.

AS — Asiatic Society of Bengal, Calcutta Manuscript also undated with defective beginning.

The British Museum copy, the second oldest copy in the world is made the basic text and not the Aligarh Muslim University Manuscript even though it is the only known oldest copy extant in the world, for the following reasons :-

Unquestionably A₁ is a very valuable Manuscript from the point of view of age as well as from the artistic point of view. Here the scribe, Mīrak, has concentrated more on the neat performance of *Nastālīq* in which he was a master rather than upon the purity of the text. He has sacrificed the text for the sake of his art. The British Museum Copy is a better and perhaps a revised rendition of the book. The Aligarh Manuscript in

15. Manuscript copies Vol. II, Publication of the University of Tehran No. 774 year 1340-1344 published by the Central Library, Tehran University 1341 under the supervision of Muhammad Taqī Dānish Fiqhī and Iraj Afshār, Tehran University Press contents Vol. II, 3. Ḥabībī, 'Abd al Ḥayy: Muḥakkir-i-Abbāb Nithāri Bukhārī, pp. 30-42. It is a description of the Pertsch copy of the MSS., whose edition is under contemplation by Prof. Ḥabībī of Anjuman-i-Tārikhī Nau, Kabul.

To sum up, to the best of my knowledge, eleven manuscript copies of the Muḥakkir-i-Abbāb are extant in the world and they are dispersed as follows:-

United Kingdom—one manuscript

British Museum MS. OR 1151 dated 987/1579 copied at Mecca by Ahmad b. Fathallāh al Tamīmī al Haravī.

Germany—one manuscript

Berlin MS. 675— According to Pertsch, it is undated; Scribe not known and written in beautiful tāliq. "Zeiliges Taliq" whereas Professor 'Abdul Ḥayy Ḥabībī (now in Anjumanī Tārikh i Nau, Kabul) on the strength of the colophon (which I consider suspicious, if not spurious) avers that it was copied in 983/1575 at Mecca by Waisi Haravī.

He is of the opinion that the scribe, Waisi is the same person who is noted by Mīr 'Alī Shīr Nawāī' (d. 906/1502).

India—three copies

(a) Aligarh MS. (1) 51/2 2244 dated 980/1572 copied at Samarqand by the famous scribe Mirak.

(b) Aligarh MS. (2) 51/2 4301 undated, incomplete—18th century.

(c) Asiatic Society of Bengal, Calcutta MS. ASB No. 240 undated, defective beginning, 18th Century MS.

U.S.S.R.—six copies

(a) Leningrad Branch of the Institute of Oriental Studies, Leningrad also undated—incomplete, obviously copied by Sir Denison Ross for Mr. Saleman.

flourish and inscribed with gold on Folio 1a). 'Maṭlūnā Sayyid Ḥasān Khwājah Naqīb al Ashrāf Bukhārā; his takhallus is Nithārī (s. Sprenger, Libraries of Oudh p. 54 and H. Kh. v, 478, 11709). The contents are split into two Maqālah (Bāb), which are sub-divided into four Bābs and one Khātimah. The titles of these divisions which are given in folio 8a run as below :- (the usual content of the book in Persian).

The style in which the work is written is particularly in the introduction a bit high-flown.

158 finely written sheets, pages 20,5×13 cms. 14 lines per page in Tāliq design, headings partly red and partly gold; the pages are outlined by a gold strip and four black lines. At the beginning a beautiful 'unwān in gold and blue (also white and red); the inscription contained in the notes on Folio a is written in gold and sub-divided with arabesque ornamentation that two lines at the bottom appear and in the middle lines inside a circle.

The poets dealt with in the work are as below :-

Maqāla Bāb I et seq 275 names list in Persian with reference to the folios pp. 605-609.

(1) The title is also simultaneously the date of the year of the beginning. The same year is also expressed in another tārikh, namely بیان فضل s. Folio 6b.

9. A manuscript of the same in two copy books in the Iranian Dept. of the Leningrad Branch of Institute of Oriental Studies, Leningrad, which, according to Mr. Oleg F. Alimchin, Learned Secretary of the Iranian Department, was copied by a European in all probability by D. Ross (presumably Sir Denison Ross, Principal of the famous Madrasa Calcutta) who presented it to academician Saleman. In his letter to the Editor, he opines thus :

"It is a mediocre and incomplete copy and I am afraid it will not be of any help to you in your edition. There is one more copy that seems to be a complete one in Tashkent, at the Oriental Institute of the Uzbek Academy of Sciences."

10-14. The five manuscripts referred to by Dr. Sabahat Azimdjanova, Director of Abū Raihān al Bīrūnī Oriental Institute of the Uzbek Academy of Sciences, Tāshkent in her letter to the Editor dt. 11-2-1964. Obviously MS. No. 3573 dated 1230 AH/1815 of the Tāshkent Catalogue of Persian MSS. Vol. V, is one of them.

welcher sein Werke im Jahre 974 (beg. 19. Juli, 1566 Vollendete¹) und dem Abu'l Ghāzī Iskandar Bahādur Khān zueignete, wird in einer reich verzierten und mit Gold geschriebenen Inschrift auf Fol. 1a¹ Maulānā Saiyid Ḥasan Khwājā, Naqīb al asraf Bukhārī genannt; sein Takhalluṣ lautete Nithārī (s. Sprenger, Libraries of Oudh p. 54 und H. Kh V, 478, 11709). Der Inhalt ist in eine wieder in zwei Bāb zerfallende Maqālah, ferner in vier Bāb und eine khātimah eingetheilt. Die Ueberschriften dieser Abtheilungen, wie sie auf Fol. 8a angegeben werden, lauten folgendermaßen: (Here follows the usual content of the book in Persian) Der Stil, in welchem das Buch geschrieben ist, ist-besonders in der Einleitung -ein ziemlich schwulstiger, Anfang: (Here the usual beginning in Persian). 158 beschriebene Blätter, 20, 5 x 13 cm. Schönes, 14 zeiliges Ta'liq; Schlagwörter theils roth, theils mit Gold geschrieben; die Seiten sind mit einem Goldstreif und vier schwarzen Linien umzogen. Am Anfang ein hubscher 'Unwān in Gold und Blau (auch Weiß und Roth); die in der Anmerkung mitgetheilte Inschrift auf Fol. 1a ist mit Goldschrift geschrieben und zwischen Arabeskenverzierung so vertheilt, daß oben und unten je zwei Zeilen, in der Mitte sechs Zeilen innerhalb eines Kreises stehen.

Die in dem Werke behandelten Dichter sind die folgenden. Maqala Bab I (et seq names of 275 persons listed in Persian with reference to the folios, pp. 603-609).

“The hand written Catalogue (handlist) of the Royal Library at Berlin-4th Volume-Catalogue of Persian Manuscripts by Wilhelm Pertsch, Berlin, 1888 pp. 603-609 No. 645 (Minotoli 40) مذكر احباب a biographical anthology of Persian poets, who lived after Mīr 'Alī Sher. This is, therefore, not listed and (noticed) in the work entitled محاليس التفائيس. The author who completed² (his work) in the year 974 (beg. 19, July 1566) and dedicated it to 'Abu'l Ghāzī Iskandar Bahādur Khān is mentioned in a richly ornamented

(1) Der Titel مذكر احباب ist nämlich zugleich das Tā'rikh des Jahres der Abfassung; dasselbe Jahres giebt auch noch ein anderes Ta'rikh, nämlich بيان فضلا; s. Fol. 6b.

تذكرة الشعراء افضل المتأخرين مولانا سيد حسن خواجه نقيب الاشراف بخارى (2) سلمه الله تعالى عما كتب باسم الحضرة السامية العلية صاحب الكلمات القدسية والسعادات الانسية معلم سلطان سلاطين الزمان مولانا سعد المنة و الدنيا والدين خلد الله تعالى ظلال احسانها على العالمين خدمة العبد الفقير قطب الدين الحسينى تراب اقدام العلماء غفر الله له و اولديه و مشايخه و كافة المسلمين .

"pp 20 item No. 20 *Mudhakkir-i-Ahbāb*. Written by Naqīb al Ashrāf Shaikh Bahā'al dīn Ḥasan Nīḥārī. This is a supplement of Amīr Nizām al dīn 'Alī Shīr's *Tadhkirat-i-Majālis al Nafā'is* written in 974 A.H. in Bukhārā in the reign of Sulṭān Abu'l Ghāzī Muḥammad 'Abdallāh Bahādur Khān Uzbek (964-991). It contains notices of those sultans, amirs, faqirs, ulemas and poets who were present in Bukhārā in the middle of the 10th century but left out by Amīr 'Alī Shīr in his *Majālis al Nafā'is*. The present MS. is gilded within gold and azure columns. Script very fine nastālīq. Copied in 980 A.H. six years after its composition, in Harāt by the famous scribe, Mirak. There is another copy in the library which is defective in the end containing notices upto Amīr Nizām al dīn Muḥammad Badī Qāḍī."

6. *Aligarh University Library:*

Another copy 51/2 4301 undated; ordinary, clear Nastālīq. Fol. 113, ll 13, size 22 x 13 cm. bound carelessly, pagination not in order. Otherwise useful for collation in some places where the first copy is not clear.

7. *Asiatic Society of Bengal, Calcutta:*

Bibliotheca Indica work No. 240. A Concise Descriptive Catalogue of the Persian MS. in the collection of the A.S.B. by W. Ivanow, p. 73. No. 219 "*Mudhakkirul Ahbāb*. A collection of brief biographical notes on professional poets and on amirs, officials, divines and others, who occasionally composed poetry and lived in Bukhārā and its dependencies after Mīr 'Alī Shīr, towards the middle and the second half of the 10th century A.H. (XVI century A.D.). Almost invariably a few specimen lines or short extracts from their Persian or Turkish poetry are given. Composed in 974 A.H. Chronogram by Bahāuddin Ḥasan Khān Naqīb al Ashrāf Bukhārī whose takhallus was Nīḥārī. Detailed full list Pr. 603-609 also G.I.P. 213; Sprenger 54. Copy dating from the 11th century A.H. is very bad and defective. Leaves badly misplaced; many are lost. Beginning very incomplete; although a preface written in a more modern handwriting, it seems to be forged. Beginning of this suspicious introduction (differant from that described by Pertsch):

Ff 154 (intermixed) Or Paper Khorasan; nast; 35 x 155; 145 x 85; ll 15. cond. bad; damaged by dampness."

8. Die Handschriften—Verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin Vierter Band. Verzeichniss der Persischen Handschriften Von Wilhelm Pertsch. Berlin, 1888. pp. 603-609. Numero 645 (Minutoli 40).

مذکر احباب, ein biographisch—anthologisches Werk über persische Dichter, welche erst nach Mīr 'Alī Ser lebten und also in dem *مجالس النفايس* betitelten Werk desselben nicht aufgeführt und besprochen werden. Der Verfasser,

in Persian "gift of Maulvi Muhammad Ismā'il Sāhib Taharī and Shaikh al Mu'azzam 1340 A.H. May God give him reward. Copied 980 A.H. On paper are pasted names of the following famous calligraphists whose accounts are given in the text: (1) Mir Shaikh Burhān, son of Shaikh Nūr al dīn (2) Hāfiẓ Sultān 'Alī (3) Maulānā Kamāl al dīn Ahmad (4) Maulānā Sarwarī, son of Hāfiẓ Shīrāzī (5) Khwāja Husain, son of Mir Dost (6) Maulānā Mīr 'Alī al Kātib (7) Maulānā 'Aḥdī; Quranic verses and names of persons in gold letters; headings in rubrics; descriptions of some places like Harāt, Bukhārā, Samarqand, etc., are noted in the margin. از لفظ الحنة للتقین is included among the cities mentioned above; damaged by dampness and moth-eaten in several places. Repaired with white glazed paper. Contains many seals which are defaced. Seals dated 13, 14, 1317 and 1324 are eligible. Seals of the owner containing خیر جلس فی زمان الکتاب and کتب خانہ حبیب گنج ضلع علی گڑھ On the last page, it is noted in Persian: "This work was copied six years after its composition. Date of the composition of the Muḥakkiri Aḥbāb is 974 A.H. Sd/- Habīb ur Raḥmān 16th Rabi' II 1356". For full details vide Oriental College Magazine XI/2 (Feb. 1935) pp. 39-45 by Nawwāb Ṣadar Yār Jung from a MS. in his private library (Vide Storey Vol. I 803). Syed Shamsullah Qādari in his Makḥṭūtāt-ī Tārikhī (preserved in the private library of Nawwāb Yār Jung Bahādur Maulana Habīb ul Raḥman Khan Sherwāni, Habib Jung, Aligarh) written in Urdu and published from Hyderabad in 1939 describes this MS. as follows:

ص ۲۰ ۲۰ - مذکور احباب تصنیف تقیب الا شراف شیخ بہاء الدین حسن نزاری۔
 امیر نظام الدین علی شیر کے تذکرہ مجالس النفاثس کا ذیل ہے اور ۹۷۴ھ میں
 جہد سلطان ابو الغازی محمد عبد اللہ بہادر خان اوزبک ۹۶۴ - ۹۹۱ھ بخارا میں
 تالیف ہوا اس میں ان سلاطین و امرا و فقراء و علماء و شعراء کے حالات ہیں
 جو دسویں صدی ہجری کے وسطی ایام میں بمقام بخارا موجود تھے اور جن کے
 حالات کو امیر علی شیر نے مجالس النفاثس میں چھوڑ دیا ہے ۔
 موجودہ مخطوطہ طلا کار اور مذہب ہے جسول سبز لاجوردی اور طلائی
 ہیں ۔ خط نہایت نفیس نستعلیق ہے تالیف سے چھ سال بعد ۹۸۰ھ میں
 ہرات کے مشہور خطاط میرک کاتب نے اس کی کتابت کی ہے ۔ کتب خانہ
 میں اس کا ایک اور مخطوطہ بھی موجود ہے آخر میں ناقص ہے اس میں
 امیر نظام الدین محمد بدیع قاضی تک کے تذکرے ہیں ۔

BMQ (but not Pertsch) describe the work as written in the time of 'Abd Allāh Bahādur Khān, which suggests that he is mentioned in the preface. (iii) This title is appended to the names of several of the author's relations in the Khātima (e.g., Bābā Khān Khwāja, 'Abd al Salām Khwāja b. Padshāh Khwāja, Walī Allāh Khwāja, b. Miram Khwāja). For this office see Encyclopaedia of Islam—"Sharif."

2. Bibliotheca Celeberrima Arabica, Persica, Turkica, amt Haji Calfa scripta est a 21 Juli 1176/1762 *كشف الظنون عن الاسامى الكتب و الفنون* in six volumes—Lexicon Bibliographicum et Encyclopaedicum. A. Mustafa Ben Abdullah Katib Jelebi Dicto et Nomine Haji Khalifa. Celebrato composition ed. G. Fluegel, Tomes Quintas V, London 1850, p. 478.

۱۱۷۹ مذكر احباب فارسى نثارى جمع فيه الاشعار الفارسية

Tr. 11709 *Mudhakkir ahbāb liber memorialis dilectorum Liber persicus, in quo Nithari. Carmine persica Collegit.*

3. *Riḍa zādeh Shuḥaḥ*: *Tārīkh-i-Adabiyāt-i-Irān*, 1320 edition p. 432.

۶ - مذكر الاحباب ترجمه شعرى زمان مير على شير نوائى تا سال ۹۷۴
تالیف نثارى بخارى

No. 6. "—*Mudhakkir-ul-Ahbāb*—biographical notices of the poets of the period of 'Alī Shīr Nevā'i till 974 A.H. written Niḥārī Bukhārī.

4. British Museum OK 11151 *Mudhakkir-i-Ahbāb*.

Mr. G. Meredith Owen, Dept. of Oriental Printed Books and Manuscripts, British Museum, London in his letter to the Editor dated 27th Feb. 1961 has described the above manuscript as follows:

"Notices of 275 poets who lived at Bukhārā or its dependencies after the time of Mīr 'Alī Shīr divided into a Makāleh and four parts and a Khātima. The author is Bahā ul Dīn Ḥasan Nisārī Bukhārī. Copied in 987/1579-80 at Mecca by Aḥmad b. Faṭḥullāh al Tamīmī al Haravī. Neat Nastalīq within gold ruled columns, Foll 123, 112, size 20.1 x 12.9 cm. One unvan. Stamped leather binding with gilded medallion and rope work pattern. Purchased in 1929 mentioned by Storey."

5. *Aligarh Muslim University Library*: 51/2244 copied in 980/1572 at Samarqand by Mīrak. Neat Nastalīq, Foll 110 ll 15, size 22 x 13 cm. One unvan, gilded borders and rubrications with a list of persons in eight pages.

Black binding. Title of the work in gold letters on reverse; gold borders; on flyleaf name of the author Bahā ul dīn Ḥasan; in the corner

Variant in the *Mudhakkir*: آء دل من.

According to Dr. Ummi Hānī, who is said to be working upon the critical edition of the *Nafā'is al-Ma'āthir*, the *Mudhakkir-i-Aḥbāb* and the *Nafā'is al-Ma'āthir* are inseparably bound together and the former must be regarded as a connecting link between the *Nafā'is al-Ma'āthir* and the *Majālis al-Nafā'is* of Amīr Ali Shīr Nawā'ī.¹

MANUSCRIPT COPIES OF THE MUDHAKKIR-I-AḤBĀB

Detailed information regarding this work and its extant copies can be gleaned from the following :-

1. C.A. Storey: *A Biobibliographical Survey of Persian Literature*. Vol. I, Part II Biographical Additions and corrections—Indexes—Luzac & Co., London, 1953.

Vide p. 802—*Mudhakkir-i-Aḥbāb* (a chronogram = 974/1566-7) contains notices of 275 poets who lived in Bukhārā or its dependencies after the time of Mīr 'Alī Shīr (for whom see pp. 789 to 795 supra) divided into a maqālah (a) Chīngīz Khānī Sultāns, i.e., Shaibānī Khān, etc. (b) Chaghtāy Sultāns, i.e., Bābur, etc.), four bābs, (1) deceased poets not personally known to the author, (2) deceased poets known to the author, (3) living poets unknown to the author, (4) living poets known to the author, and a Khātima (the author's family). H.Kh. Vide p. 478; British Museum (A.H. 987/1579) See British Museum Quarterly IV/B (1930), p. 112; Berlin, 645; Ivanow, 219 (bad and defective 17th Century); Leningrad. Institut Oriental de l'Academi (See an article by Boldyrev in Musée de l'Ermitage, Travaux du Department Oriental, 111 (1940) pp. 291-300). Extracts relating to seven calligraphists:- OCM XI/2 (Feb. 1935) pp. 39-45. (ed. by Nawāb Ṣadr Yār Jung, from a Manuscript in his private library).

List of Poets: Berlin pp. 603-9; *Nafā'is al-Ma'āthir* (Sp. p. 54) Vide 1102-S. Bahā'al Dīn Ḥasan "Nithāri Bukhāri"; on the title page of Berlin, 645, S. Ḥasan Khwājah Naqīb Āshrāf Bukhāri.

Footnotes: (i) "Nithāry Bokhāry. Bahāaldyn Ḥasan" according to the *Nafā'is al-Ma'āthir*. (ii) That the author does not mention his name in his preface seems probable from the fact that in the British Museum Quarterly the *Mudhakkir Aḥbāb* is described as anonymous; on the title page (fol. 10) of Berlin 645, his name is given in an ornate gold lettered inscription quoted by Pertsch: Tadhkirat al Shu'ārā Afdal al Mutakhkhirin Maulānā Saiyid Ḥasan Khwāja Naqīb al Ashrāf Bukhāri. The dedicatee was Abu'l Ghāzī Iskander Bahādur Khān (The Shaibanid. 968-991/1561-1583). See Encyclopaedia of Islam under Iskandar Khān; according to Pertsch, Amīr Muḥammad Badī' al Ḥussaini. Nawāb Ṣadar Yār Jung and the

(1) Vide p. 220 of her Urdu article in the *Ma'ārif* already mentioned.

(26) *Kaukabī* (M.A., pp. 261-266; N.M. f. 164a).

Dr. Umami Hānī quotes in her article the following couplet:¹

چون گو کبئی حیران شادم بدل خوبان عشقت مرا پیشه هر کس که هنر دارد

(Variant in the *Mudhakkir-i-Aḥbāb* دارد (هر کس هنری دارد) as the sole additional information furnished by the author of the *Nafā'is al-Ma'āthir*, when, as a matter of fact, a large portion of his account, relating to the achievements of *Kaukabī* in the field of music e.g., his tract on music dedicated to 'Ubaid Allāh Khān and his poem on music, is simply borrowed verbatim from the *Mudhakkir-i-Aḥbāb*, (pp. 264-266) with some more information from the *Tuḥfai Sāmī* (p. 136-137).

(27) *Umīdī 'Irāqī* (M.A., pp. 266-267; N.M. 13a-14a).

The passage:

قصیده در تتبع انوری گفته سفیده دم که ازین عنکبوت زرین تار
گسست رابطه تار و بود و لیل نهار
در ری مقتول شده

The *Tuḥfai Sāmī* does not clarify that this poem is in imitation of *Anwarī*, though he quotes seven couplets from it (p. 102).

(28) *Mawlānū Hījri* (M.A., pp. 267-268).

One couplet:

غریب گوی تو کس نیست این چنین که منم
غریب تر که بخاطر نمی رسد وطنم
در تبریز فوت شده

(29) *Khawājizādai Kābuli* (*Khawāja-i-Kābuli* M.A., pp. 269-271).

One couplet:

مرا پرسی که از خوبان ترا خیل سپه چند است
عجب شاهی که از دیوانه می پرسی که برخیز است

The variant in the *Mudhakkir*: که مه چند است

(30) *Ghazālī Mashhadī* (M.A., p. 492; N.M. f. 137b).

One couplet:

دود آه از دل من کین همه پر کاله دروست
کرد بادبست که صد برگ گل و لاله دروست

(1) The *Algarli* MS. of the *Nafā'is al-Ma'āthir* omits the couplet quoted by Dr. Umami Hānī (f. 164a).

شده از التفات شهنشاه عادل حسین ابن منصور صدر افاضل

(21) *Mullā Sahmī* (M.A. p. 458-459).

The passage :-

از شعرای نورسیده بود . به جانب هند رفته ، بملازمت بیرم خان مشرف گشته
الح تا . خط رخسار ترا آیت خوبی دانند

(22) *Maulānā Qudsī* (M.A. p. 475-476 ; N.M. f. 137 b).

The Aligarh manuscript of the *Nafā'is al Ma'athir* quotes only this couplet :-

ای به خنده نعلت را میل شکر ستانی
زان دو آب چه شیرین است خندهای پنهانی

which is not cited by Dr. Ummi Hānī in her article. She cites the other four couplets of the ghazal referred to by Nithārī with some variants. They are:

از دو چشم تو نباید رسم مردمی هرگز
کافران کی دانند شیوه مسلمانان الخ تا . . . سخنندانی

(23) *Maulānā 'Ahdī* ('Ahdī = Pertsch Berlin catalogue No. 252 ; 'Abdī M.A. p. 478-479).

One full ghazal of five couplets with some variants :-

از دیدن تو قطعاً نتوان طمع بریدن چشم منی و باشد چشمی برای دیدن
... تا اگر سر رود نخواهم زین کوی یا کشیدن

(24) *Shaiikh Abu'l Wajd* (poetically called *Fāraghī*, M.A. p. 243-244).

One full ghazal of five couplets :-

گرفت برقع خط ماه روی جانان را حجاب کفر ببوشید نور ایمان را الخ

The A.S.B. MS. has it مریز بهر خس و خار آب حیوان را which seems to be a better emendation. Also the passage :-

این مطلع بسیار خوب واقع شد جا من از دیده در دل می کنم منزل ترا الخ

(25) *Sulṭān 'Adīl Lārī* M.A. 250-251 ; N.M. p. f. 126 a & b).

First three couplets of the full ghazal with some variants :

دوش که آن بی وفا جور و جفای نداشت الخ تا . . . دوی نداشت

The passage :-

به رسم سیر به مرو متوجه بود، کفتم مرو، قبول ننمود آنجا مریض مراجعت
کرد، در شهر شتر مرغ روحش بدام صیاد اجل گرفتار گردید این شعر حسب
حال اوست در زیر زمین است ترا جای شعوری
کز زیر زمین ساخته ای روی زمین را

Variants in the Muḥakkir :-

بدام صیاد اجل افتاد، این مطلعش حسب حال اوست الخ

(17) *Hāziri* (M.A. p. 440-441).

The whole passage :-

و اد رشید مولانا غنائی ست . بصلاح مشهور است واقعات عجیب و غریب
نقل می کنند . روزی گفت که در مجلس . . . و این غزل از سخنان اوست

The whole *ghazal* beginning with the couplet :-

بهر نگاه تو از دل کشم آه دگر بود که آه شود باعث نگاه دگر الخ

as well as the couplet :- دریده حبیب قبا گل ز رشک پیر هوش الخ

(18) *Najāti* (M.A. p. 444).

One couplet :-

تا نویسد وقف بر آیات روی مصحفش در دوات غنچه دارند سرنخی بسیار گل

(19) *Mawlānā Sarawarī* (M.A. p. 445).

One couplet :-

تا دست گلرخی من حیران گرفته ام گلدسته ز گلشن دوران گرفته ام

(20) *Khawāja Husain Mervī* (M.A. p. 448-450).

The passage :-

ولد میر دوست دیوان مدتی در باده فاخره بخارا به تحصیل علوم پرداخت این
غزل از اشعار رنگین اوست غزل :-

تا هلال عید اهل دید شد ابروی تو مردمان دیدند ماه عید را بر روی تو

with some variants.

According to the *Nafā'is*, he is the son of *Khawāja Jalāl al Dīn Mansūr Samnānī*, not *Khawāja Mīr Dost Dīwān*, as stated by *Nithārī*, though he quotes the line later in which it is indicated that he is the son of *Mansūr*:-

بکوشش رقم و گفتم که بستم روی نیکویش

بغیرش هم نشین دیدم گذشتم از سر کوشش

(= In the *Mudhakkir* the variant is :-

چو دیدم همدم غیرش گذشتم از سر کوشش (p. 341)

(12) *Nawāid Nīshāpūri* (Nawīdī—Pertsch Berlin manuscript; Nawīd Nīshāpūri—M.A. p. 344-345).

The passage :-

به میر قریش نیشاپور قرابت داشت به هند رفته اعتباری پیدا کرده
و قتیکه عهد رحیم سلطان داندان خود کنده به تقریب آن از دار فارحلت نموده
تاریخ او را "کنند دندان و رفت از دنی" گفته بود

The variant in the *Mudhakkir* is دنیا Then the date is 932 AH.

(13) *Mawlānā Shāida* (M.A. p. 348-351).

The passage :-

از شعرات قدیم است در خدمت بابر پادشاه می بود تاریخ گفته بود :-
در ارك قلعه باغ عالی عمارتی تا آب و خاک باشد یاد بقائی منزل
تاریخ و نام بانی از من طلب چو کردند گفتم باهل دانش تسکین قرای عادل

(۸۹۶)

Variants in the Mudhakkir

کسین ؟ عمارتی شد مدتی در خدمت

The date given in the article

of Dr. Ummi Hānī is wrong. تسکین قرای عادل gives 956 and not 896. The correct text is کسین قرای عادل which gives the date 946.

(14) 'Abdī' (M.A. p. 351).

The passage :-

خانه ساخته بود و تاریخ و نام او گفته بیت :

صاحبش این خانه را تاریخ و نام بیت الاحزان فقیران کرده است

(۹۵۱)

(15) *Jānī Shams Bānī* (= *Jānī Tim Bānī*, M.A. p. 376).

The sentence :-

طوطی طبعش در هند به قفس خاک منزل ساخت

Variant in the *Mudhakkir*:-

در شکرستان هند در قفس الخ

(16) *Mawlānā Shū'ūrī* (M.A. p. 440-444).

مولانا کا بتی را می گویند کہ چہار معنی خاص^۲ در سلاک نظم آورده بود
و آن را *خمسة معجیوہ* نام کرده (مذکر احباب ص ۲۰۶ - ۲۰۷)

(7) *Jamālī Hindī* (= *Jamāl Hindī*. M.A. p. 222-223; N.M. f 48
b-51 a) One couplet :-

سنگ تک بند قلندر کشتی تجرید را
از بی تسکین بحر بینوائی لنگر است

(8) *Maulana Farāī* (M.A. p. 225-227).

The passage containing the chronogram on the death of Qādī Ikhtiyār:-

ای میر کہ زیب داشت ناموس ار تو رفتی و جهان شدہ مایوس از تو
تاریخ وفات تو چہ گوید فردی ای عمدۂ اہل علم امسوس از تو
(۹۲۱)

(9) *Mawlānā Afsārī* (M.A. p. 300-301; N.M. f 18a and b.)

The passage :-

در خدمت عبید اللہ خان می بودہ ہزار فرسنگ است (مذکر ص ۳۰۰)

(10) *Darvesh Maqṣūd Tīrgar* (M.A. p. 311-313)

One couplet :

خوبان ہری خوب تر از آب حیاتند
بسیار ربایندہ و شیرین حرکاتند

and the line :-

در مسجد جامع بیگم پور ساکن بود ہمانجا مد ہون شدند

(11) *Mīr Humāyūn* (= *Amīr Humāvūn* M.A. p. 340-341)

Three couplets.- (two couplets out of a fragment of a *ghazal*⁴ of three
couplets with lines interposed and another couplet).

نام زنجیر خون گم شدہ بود از عالم در رہ عشق من این سلسلہ بر پا کردم
صاف از نقش جہان تا شود آئینہ دل طلب از میکدہا جام مصفا کردم

(1) *Mudhakkir-i-Aḥbāb*, variant خاص p. 206.

(2) The *Nafā'is* omits.- (ص ۳۱۳) یادت بود کہ وفات یافت (ص ۳۱۳)

(3) *Mudhakkir-i-Aḥbāb* - (ص ۳۲۳) مسجد جامع بیگم ساکن

(4) The opening lines of the *ghazal* omitted by the *Nafā'is* are -

دوش دستار گرو از پی صہبا کردم داشتہم درد سری از سر خود وا کردم
(مذکر ص ۳۴۱)

(3) *Ibrāhīm Mīrzā b. Sulaimān Bādshāh* poetically called *Wafā'ī*
(M.N. p. 121-123).

One ruba'ī recited by him when he was murdered :-

ای لعل بدخشان ز بدخشان رفتی
تا بنده چو خورشید درخشان رفتی
در دهر چو خاتم به سلیمان بودی
افسوس که از دست سلیمان رفتی

and one couplet :-

سنبل زلفش دلم را رام نتوانست کرد
شاخ تازک بود و مرغ آرام نتوانست کرد

and another rubā'ī :-

آئینه و رخسار تو خورشید نماست
خط رخت از سبزه تر روح فراست
هر کس که به رخ دید خط سبز تو گفت
سالی که نیکوست از بهارش پیداست

(4) *Qāsim, son of Kāmran* (M.A., pp. 126-127)

Two couplets :-

ندارد کس ز خوبان ساعدی کان نازین دارد
ز خوبی آنچه باید ماه من دو آستین دارد
اندک استغنائی او عشاق را دل خون کند
گر بقدر حسن استغنا کند کس چون کند

(5) *Humāyūn 'Irāqī* (M.A., p. 204; N.M., f 211 b-212 a)

Two couplets :

شب مرا بھر از پرتوی جمال تو باشد
خوش آن فراقی که پایان آن وصال تو باشد
بدرد مردن و لب تا کشودنم به از آن ست
که ناله کنم آن موجب ملال تو باشد

(6) *Maulānā Wāṣifī* (M.A., pp. 204-209)

The passage :-

mind that the author of the Nafā'is has not blindly followed the Mudhakkir and solely contented himself with the information supplied by Nithāri but he has pressed into service his own findings. In several places he has given, his selection of verses in addition to or in preference to that of Nithāri.

In respect of the following poets, the author of the Nafā'is has simply copied from the Mudhakkir-i-Ahbāb and added nothing more to what has been stated therein :-

- (1) 'Abd al 'Azīz Khān "'Azīz'" (M.A., p. 63-80; N.M. f. 125 a & b)
- (2) Abu'l Fath Sultān Sa'id Khān b. Abū Sa'id Khān "Kohkan" (M.A., p. 81-85; N.M. f. 163 a & b).
- (3) Shādī Jubārī (= Shāh Jubārī, M.A., p. 438)
- (4) Mīr Ibrāhīm Jānī (= Ibrāhīm Andijānī M.A., p. 228)
- (5) Maulānā Qawsī (M.A., p. 166)
- (6) Maulānā Furūghī (M.A., p. 476)
- (7) Bikhudī (M.A., p. 477)
- (8) Tāhur Qādī (M.A., p. 479)
- (9) 'Alī Rūz (M.A., p. 257)
- (10) Handamī Kūkā (M.A., p. 278; N.M., f. 215 a)
- (11) Mahramī Kūkā (M.A., p. 258, N.M., f. 215 a)
- (12) Maulānā Sangī (M.A., p. 260)

In the discussion of the following poets, the author of the Nafā'is al Ma'āthir has literally borrowed the matter from the Mudhakkir-i-Ahbāb and furnished additional information therefrom :-

- (1) Kamrān (M.A., pp. 107-117; N.M., f. 152-163) One couplet :-

چون بمقصود نشد هیچکس راه بر او
بعد ازین خاک در پیر مغان و سرما¹

- (2) 'Ashkari (M.A., pp. 117-119; One couplet :-

گفتی برخس ماه تمام است مه نو²
در حضرت او عرض مکن دعوی کم را

(1) Dr. Ummī Hānī quotes :

بعد ازین خاک درو (?) پیر مغان و سرما

(2) Mudhakkir-i-Ahbāb, variant, تمام است برابر, p. 118.

In this case we may rely more upon the testimony of the said Hafiz, a man of high principles and an authority on calligraphy rather than that of Sām Mirzā, who sees with blinkers of prejudice, tries to discredit Shaibānī Khān, the arch enemy of his father and paints him in black colours as devil incarnate and completely devoid of culture. The said Hāfiz died at the advanced age of 109 years. Till his last breath, he worked like a young man of clean and active habits.

In comparison with what Nawā'ī or Sām Mirzā or both have said about each of the poets listed above, a strong case can still be made out that Nithārī gives additional information but then the consideration of space does not allow further discussion.

THE MUDHAKKIR-I-AḤBĀB AS A SOURCE BOOK OF THE NAFĀ'IS AL MA'ĀTHIR

Importance of the *Mudhakkir-i-Aḥbāb* also lies in the fact that it is the source-book of the *Nafā'is al Ma'āthir* of 'Alā al Daula Qazwīnī. This aspect has been discussed thoroughly by Dr. Ummi Hānī.¹ The title of the book, *Nafā'is al Ma'āthir*, is also a chronogram, this one for the beginning of the work as stated in the introduction :-

نفائس المآثر نام نمود کہ اسمی ست بامسمی موافق و سال شروع را مطابق
(ق ۷ ب)

whereas the *Mudhakkir-i-Aḥbāb* is the chronogram for the completion of the book (974). It was started by 'Alā al Daula Qazwīnī about the time Nithārī finished his work. He took eight years to complete the work in (982 A.H.) and from internal evidence additions were made to it till 998 A.H. The author of the *Nafā'is al Ma'āthir* has not disclosed the name of his source-book, namely, the *Mudhakkir-i-Aḥbāb*, in clear terms whenever the occasion demanded but he has referred to it in two places as follows :-

(1) *Under Maqsūd Tīrgar*

"Bahā al Din Ḥasan, the author of the *Tadhkira-Shu'arā* says."

(2) *Under Nithārī Bukhārī*

"His name is Bahā al Ḥasan. He says about himself thus in his *Tadhkiratush-Shu'arā*.²

It cannot be gainsaid that a considerable portion of the *Nafā'is al Ma'āthir* is indebted to the *Mudhakkir-i-Aḥbāb*. But it must be borne in

(1) Vide, "*Mudhakkir-i-Aḥbāb Kā Tanquīdī jāi'za* (Urdu) *Ma'ārif*, Vol. 90, No. 3, September 1962, Azamgarh (U.P.), pp. 205-225.

(2) *Nafā'is al Ma'āthir* (Aligarh MS. No. 920/455 Subhan), f. 203.

"Mīr 'Alī is dead" = 951 A.H. (p. 297).

(18) *Hāfiz Sulṭān 'Alī Awbahī*

Nawā'ī speaks of him as a well-accomplished man of Khurāsān, noted for the purity of his life, ripe experience and sweet temper. Sām Mīrzā compliments him on the sharpness of his intellect and brilliance of his wit. Nīthārī regards him as the doyen of his age, whose chain of the mystical Process of bar'at (allegiance), hand-shaking *سند مصافحه* reaches the Prophet Muḥammad in five stages as follows :-

Hāfiz Sulṭān 'Alī Awbahī joined hands with (1) Shaikh Shams al Dīn Muḥammad Tabādkānī who joined hands with (2) Shaikh Zayn al Dīn Khwāfi¹ and he with (3) Shaikh Shihāb al Dīn Aḥmad and he with (4) Shaikh Ibn 'Abbās and he with (5) Shaikh al Mu'iz, who joined hands with the Prophet Muḥammad. (Here Nīthārī is not historically correct). The said Hāfiz, in turn conferred on Nīthārī the honour of joining hands with him and, just before his death, presented him with an autograph copy of his work "Risāla dar Bāb-i-Musāfaha," a tract on the mystical significance of hand-joining with his last wish that it should be preserved. Nīthārī informs us that in calligraphy he regarded himself as superior to Sulṭān 'Alī Mashhadī "the Prince among calligraphers." Our author quotes his qita' in praise of Shaibānī Khān's penmanship :-

و حضرت خان شیبانی آیه کریمه (فسیکفیکهم الله) (پاره اول سوره البقره) را
بقلم حلی نوشته بود و از فضیله خراسان طلب تحسین نموده ، حافظ در تعریف
آن گفته نظم :

ای خان جهات گیر که از لطف الهی
بر مسند اقبال توی خسرو جم جاه
تا لوح و قلم هست کسی در همه عالم
نوشته بخوبی چو خط خوب تو دلخواه
بر خوبی حطت دو گواهی به عدالت
کافیست دو کاف فسیکفیکهم الله

This runs counter to the statement of Sām Mīrzā :

در خط مولانا سلطان علی که کاک کرام الکاتبین مثل او خوشنویسی نگاشته
دخل بجد نموده صورت آن را در قلم اصلاح نمودی و خط این را به نوک قلم
موروثی رقم نسخ کشیدی و گفتی چنین می باید

(1) Shaikh Zayn al Dīn Khwāfi died in the plague of Harat in 838 A.H.
Vide Rieu, 926 b. Matla al Ṣadayn, f. 179.

(16) *Ummāī*¹

Nawā'ī sings praises of this poet of genius. Nithārī elaborates this point of Sām Mirzā, that among the latter day poets none excelled him in writing panegyric poems and gives the opening lines of an ode in imitation of Anwārī (all mixed up by Sām Mirzā in his quotations of examples of this poet). The Tuḥfai Sāmī states that he finally settled down in Tehrān and laid out a garden called "Bāgh-i-Ummīd."² Nithārī supplies a fragmentary poem in praise of the said garden :-

چو مرغ عیسی اگر صورتی کنند از گل
وز امتحان فگنندش به باغ از دیوار
ز لطف آب و هوایش بحب بناشد کر
یکی حیات بدو بخشد و دگر گفتار

"If they topple over the wall into this garden the clay model of the 'bird of Jesus' (the bat), no wonder that from the water and the air therein, the former bestows life upon it and the latter gives speech to it" (p. 267). The Tuḥfai Sāmī relates that in 925 A.H. a riotous mob killed him (probably set up by the Nūr Bakshiyā). But, according to Nithārī, he was killed by one of his enemies in Harat. The most probable date of his death, according to many schools, is 930 A.H.

(17) *Mīr 'Alī al Kātib*

Nawā'ī notices him as a famous calligraphist of Harāt. Sām Mirzā belongs to that group of his admirers who rank him above his masters, Sulṭān 'Alī Mashhadī, in nastālīq, whereas Nithārī quotes the pupil himself, who says:

لطافتی که خط ملا دارد خط من ندارد

"I do not possess that charm which the Mullā (Sulṭān 'Alī Mashhadī) has in penmanship." Further he regards him as a good chronogrammatic writer and quotes his chronogram of three couplets on the occasion of the accession of 'Ubaid Allāh Khān عبدالله خان 946 A.H.

Sām Mirzā includes him among poets alive at the time of the composition of his book (957 A.H.) with defective eyesight. But, according to Nithārī, he was already dead. The deceased poet communicated to his friend, Mirzā, Bēg in a dream a chronogram of his own death as

میر علی فوت نموده

(1) He is one of the ancestors of Queen Nūr Jahān, vide, Dr. Nazir Ahmad's article in the "Ma'ārif." Azamgarh, Vol. 82, No. (July 1958).

(2) Tuḥfa-i-Sāmī, p. 101, Haft Iqlīm (Aligarh MS. f. 497 b.); Maikhānā p. 127.

“He tore off the leather binding of the Holy Qur’ān and covered the drum with its leather, a proof positive that he was a renegade of the Prophet.” Nithārī mentions this incident of the clipping of the tongue and immediate cure of his stammer with the remarks :-

زیانش را به واسطه هجو عام بریده اند؛ می گویند که زیانش کلا لتی داشته چون
بریده اند گوید؛ مصلحت درین بود بیت :

در بیک و بدی که در شمار است چون در نگری صلاح کار است (p. 230)

as a blessing in disguise. This is a glorious historical example of “the unperverse streak in life,” a term coined by Sri S.K. Chettur, that master of elegant prose and exquisite poetry in English.¹

(14) *Mīram Siyāh*

Nithārī quotes one *ghazal* of *Mīram Siyāh* beginning with :

فرصت غنیمت است یکمش جام سلسبیل نقد حیات را نشده هیچ کس کفیل الخ

which he submitted respectfully to the great *Jāmī* and the latter expressed wonder, how a poet of such a fine poem could resort to satires and the poet replied that, however much he tried, he could not equal him in *ghazal*. So he confined himself to this kind of poetry which is below his dignity. *Sām Mīrzā* attacks him for his moral turpitude with these uncharitable remarks :-

اوقات او اکثر به هزل و فسق می گذشت همیشه طاب پسران سهل البیع بود
و چون این متاع در ما و را انهر بیشتر بدست می افتد روی آن نهاده همانجا فوت
شد (p. 131)

But Nithārī upholds his character thus :-

از خراسان است لی فضیلتی نبوده (p. 234)

(15) *Kaukabī*

All biographers pay warm tributes to *Kaukabī* as a great musician of Transoxiana. In a passage replete with musical terms, Nithārī informs us of his treatise on music dedicated to ‘*Ubaid Allāh Khān* and quotes his long poem on music also. He also clears the vague remarks of *Sām Mīrzā* about the king he served and the circumstance of his violent death. His patron was no other than ‘*Ubaid Allāh Khān* (who was also an adept in music) and the highway robbers killed him when he was returning from the pilgrimage to Mashhad *Imām Riḍā* in *Khurāsān*.

(1) Vide article: “The Unperverse Streak” in the *Indian Express* dated 23rd June 1966, by S.K. Chettur Chief Secretary to the Government of Madras.

(12) 'Alī Faiḏī

Nawā'ī says that he hailed from the province of Furbat. Prince Sām Mirzā regards him as one of the eminent poets of Khurāsān, an author of five thousand verses, well known for his peculiar flights of imagination (an instance of which is given by Nithārī). Nithārī states that he was from Junābād, a province of Khurāsān and a pupil of 'Abd al Ghafūr (already noticed as the celebrated pupil of the great Jāmī) and a *murīd* of the saint, Shams al Dīn Md. Rūmī. Nawā'ī and Sām Mirzā quote the same one couplet, whereas Nithārī, in addition to it, cites some more lines with the following observations:—

اشعار نیکو دارد و معانی رنگین از مبداء فیاض بر خاطرش فائض می گشته
سخنانش بلند و معانی دل‌بند واقع شده (p. 218)

(13) Āgāhī

He was a well-informed and a humorous poet whose pungent satires on the people of Khurāsān in general and of influential persons in particular so infuriated the rulers that he was often in peril and the least punishment meted out to him was the clipping of his tongue. This incident is related with varying details. Nawā'ī relates that Imām Ridā appeared in his dream and he resumed his power of speech. Sām Mirzā states that, due to the complaint of Ahmad Tabasī alias Mullā Ātūn, the tutor of Sulṭān Husain, Amīr Khān, the governor of Harāt, tried him and cut off his right hand and clipped his tongue (so that he might neither write nor recite satires) but he was miraculously cured of his congenital speech impediment, and even his hand-writing improved by his left-handed effort. Nithārī records that, among his many victims, one noble of high birth and position, Mīr Muḥammad Mīr Yūsuf, whose praises are sung by Nawā'ī:—

سپهر فضل و دانش مایهٔ جود باو صاحب‌دلان را روی بهبود
فروغ شمع بزم هوشمندان سرو سرخیل جمع سر بلند آن‌ان
به حسن صورت و سیرت فرید زمان و یگانهٔ دوران بود و از غایت اخلاق
حمیده خاتمی تخصیص می کرد (p. 137)

bade farewell to learning and wisdom and exchanged sword for the pen and joined the drummers and the standard bearers of the warring Turcomāns in Harāt. This merited Āgāhī's attention thus:—

جلد مصحف کنده و چرم نقاره ساخته
می شود معلوم ازین اویانی پیغمبر است (p. 229)

از ماعزان مشهور عراق و آذربایجان است و راستی طبعش را کوچک و بزرگ
اصفهان و عراق همه بی داند و کسی درین تقمه مخالف نیست

According to the *Tuhfa*, Sharif used to compose meaningless poems and mischievously ascribe them to his master, who was completely unaware of this move. He called them سهو اللسان 'lapsus linguae'. But Nithari defends him and says that they were real slips of the poet's tongue, mostly incorrect and discarded by the poet himself. As the intention of this poet was to show superiority over his master, he was accursed, in spite of his protestations, and he did not prosper even though he attained fame as a poet (p. 490). Nithari does not give the circumstance and date of his death. The *Tuhfa-i Sāmī* records that he died in 956 A.H. in the plague of Ardābil and Prince Sām Mīrzā miraculously escaped its wrath (p. 121).

(۱۶) *Haider Kulecha*

Nithari states that once this baker-poet submitted a ghazal to Nawā'i, who wanted some clarification and he excused himself by reciting another ghazal beginning with,

چنان طوطی صفت حیران آن آئینه رویم
که می گویم سخن امانی دامن چه می گویم

"I am so perplexed like the parrot before the face of the mirror that I do not understand what I say." This statement is not found in the *Majālis al-Nafā'is* (p. 152), where it is recorded that his colleagues used to taunt him for his incapacity to distinguish between good and bad poetry and that he was happy when they praised and sad when they criticised his lines (already quoted). Prince Sām Mīrzā opines that he was not able to know the meaning of his own compositions and the lines quoted supra were truly applicable to his mental condition; that he wrote nearly ten thousand verses in spite of himself and that his ghazals were better than his other verses-forms. According to Prince Sām Mīrzā, he went to India on a business trip (p. 115), whereas Nithari adds that once he happened to be in the royal camp of Kamrān. When questioned about his religion, he recited the following lines :

طریق مذهب از زندان ما مشرب چه می پرسی
تو از زندان مشرب پرس از مذهب چه می پرسی

"Why do you question the wine-bibers what religion they follow; better ask them what their way of life is." This audacious reply was the cause of his immediate attachment to Kamrān (p. 216). According to Rieu, he died in 959 A.H.

The Tuḥfai Sāmī gives an entirely different version of this incident, namely, Jāmī, in his early years of youth, happened to go on a visit to Sulṭān Abn Saī'd, who was at that time in mirth and jollity in the company of entertainers. He returned home. Hearing this, the king dispersed his joyous revellers and sent a messenger to bring him back. But Jāmī excused himself by submitting the impromptu ghazal mentioned above, the first two couplets of which are cited.

The account of Nithārī seems to be more authentic, for he quotes his authority, namely the Maṭla' al-Sa'dayn.

Nithārī has given such information about Jāmī which is not easily available elsewhere.¹ A reference to the Kitab-i Jāmī by A.A. Hikmat (Tehran), is sufficient for our purpose. In fine it is a definite and major contribution to our knowledge of Jāmī.

(10) LISANI SHIRAZI:

Nawā'ī compliments him for his delectable company. Prince Sām Mirzā benefitted considerably thereby. Nithārī strikes a different note and says that his poems were better than his company. He relates that the poet used to give away his poems to friends who called on him and permitted them to use their pen-names. Even though Prince Sām Mirzā records about this poet from his personal knowledge, Nithārī only mentions the circumstance of his death, that one day he went out with his friends on a picnic and died in the night, even though hale and healthy, perhaps due to gluttony (p. 213).

Nithārī says that he was probably buried in Tabriz. According to the Tuḥfai Sāmī he died at Tabriz in 942 and buried in Sarkhab.

Prince Sām Mirzā does not speak in high terms of Maulana Sharif (the pupil of Lisani) and his poetry. But Nithārī praises him in this manner:

(1) Tadhkira-i Daulat Shāh Samarqandī, [Leyden Edn] p. 483; Ḥabībal Siyar Vol. II Part III p. 337; Tuḥfah-i- Sāmī Aḥsan alTawārīkh by Ḥasan Rūmlū [ed. Seddon]; 'Abdal Ghafūr Lārī's edition of the Nafahāt al Uns of Jāmī; Nassau Lee's edition of the Nafahāt al Uns [Calcutta, 1859]; Rashaḥāt by 'Alī b. Ḥusain Kāshifī; Safīnatal Awliyā by Dārā Shikoh; Miratī Khayāl by Shīr 'Alī Khān Lodi [Bombay]. Rauḡatal Ṣafa Vol. VII p. 74; Haft Iqlīm [manuscript]; Safīnai Khusgu [manuscript]; Nishtarī Ishq [manuscript]. Atashkada Majma'al Fusahā Rieu, Vol. II p. 643; Browne, Vol. III Persian Literature under the Mongols, p. 507 and its Persian Translation by A.A. Hikmat; Bāburnāma by Beveridge pp. 271-277 and its Index. Muḥit Tabātabāi's edition of Bahārīstān-i-Jāmī [Tehran 1311 F.].

After performing the Haj pilgrimage, Jāmi composed the following ghazal of 5 couplets, and copied it with his own hand and hung it on the wall of the sacred Kaaba :-

این زمینی است که سر منزل جنان بوده
 مطرح نور رخ آن مه تاب بوده
 این زمینی است که هر جا خس و خارا است درو
 بیش ازین رشته بجایش گل و ریحات بوده
 این زمینی است که هر شیب و فرازی که دروست
 جای آمد شد آن سر و خرامان بوده
 می دهد خاک درش خاصیت آب آبی
 که نصیب خضر از چشمه حیوان بوده
 جان جامی به حقیقت زمین آب و هو است
 بر بصورت گلش از خاک خراسان بوده

Nithāri quotes 'Abd al Razzāq's history (Mathl'a al Sā'dayn wa Majma' al Baḥrayn composed about 875 A.H.) for the following incident in Jāmi's life: Khwāja Nāṣir al Dīn 'Ubaid Allāh, the great saint of the Naqshbandī order, wrote to Jāmi that in consultation with the Hazrat-i-Mīrzā (obviously Sultan Husayn Baiqarā of Harāt) transport facilities be arranged for the return to Harāt of the nobles of Samarqand, who had come to their native place without express permission and that they should not be interrupted. When Jāmi reached the royal camp, he heard that the Sultān was entertaining himself. He sent his chief nobles to receive Jāmi and he conveyed through them the purpose of his visit as well as an impromptu ghazal. Three couplets of the said ghazal are recorded:

نه زهد آمد مرا مانع ز بزم عشرت اندیشان
 غم خود دور می دارم ز بزم عشرت ایشان الخ [p. 134]

Here he praises the Sultān as Shāh-i-Khūbān and prays for his well being and prosperity. The Sultān was mighty pleased and, being a good poet himself with the pen-name 'Husayn', he composed an imitative ghazal of equal length and rhyme and sent it back to Jāmi

نشاید بجمی را گفت بزم عشرت اندیشان
 که نبود پر تو رویت به بزم عشرت ایشان الخ [p. 135]

correctly as Aḥmad b Muḥammad. The place is Dasht and not Dardasht (Tuḥfa, p. 85). His mother came from the family of the famous Imām Md. Shaibānī. His real title was Imād al Dīn but the popular one was Nūr al Dīn. He was born at the time of 'Ishā prayers (exact time is not mentioned by Tuḥfai Sāmī, p. 85). An example of his pleasant talk is given:—

روزی یکی پادشاه زادگان نبات را بدندان شکسته گفته که کدام را اختیار می کنید، ایشان لب شیرین کرده فرموده اند که هر کدام بیشتر است (p. 65)

His works are not listed, as the text cannot have sufficient space for their discussion (Tuḥfai Sāmī enumerates 38 works pp. 86-87). Nawā'ī does not give specimens of his poetry on the spacious plea:—

چون اشعار ایشان سرا سرز بیا و دلکش و صفحه خاطر اهل عالم از نظم روح پرور ایشان مزیّن و منقش است درین اوراق چند بیتی ثبت کردن مناسب نه بود

He ends with a prayer in a rubā'ī in Turki. (p. 56).

But the Tuḥfai Sāmī quotes copiously with the remark

اگرچه اشتهار اشعار آبدارش زیاده از آنست که احتیاج بآراده داشته باشد به همه حال این دوسه غزل و چند بیت از مثنویات او آورده شد [p. 87]

He died after meridian on Friday, 13th Muḥarrum 898 (Tuḥfai gives the month and the year of his death only) (p. 86). There is a judicious selection of touching threnodies, the lines beginning with

دردا که پاکباز جهان از جهان برقت - پاک آنچنان که آمده بود آنچنان برفت الخ

Hussāmī Qalandar¹ (Hussāmī Dīwānāi or Dīwānī Qarā-Kūlī) who is noticed (pp. 160-163) wrote a striking chronogram on Jāmī's death.

جامی که آفتاب سپر کمال بود تصنیف کرد تسخه زهر علم بے حسیب
رفت از جهان و ماند میان مخموران تاریخ فوت خوشیتش اشعار دلفریب

His devoted pupil, the celebrated Abdal Ghafur relates how his great master used to teach intuitively and clear his doubts by his conversational method:

به هری دانشمند آمدم و مشکلات غریبه داشتم چون بملازمت ملا رسیدم
در ضمن کلام روز مره بنوعی مشکلات مراحل گردنده که معلوم شد که بی
واسطه از مبدا فرامی گیرند

(1) A manuscript copy of the Dīwān of Hussāmī Dīwānā is available in the Asafia Library, Hyderabad under Persian Dawawin, No. 1210. Vide f. 134a for the said lines.

مگر در سخن گستاخ شد مذکور تو مایش

که مسکین را به ضرب نیخ حرفی بر زبان آمد (pp. 29-30)

During the composition of his famous *mathnāwī*, *Shāh wa Qadā* (correctly *Shāh wa Darwēsh*), he used to recite verses from it before the great scholar, *Mawlānā Kamāl al Dīn 'Abu'l Khair*, poetically called 'Āshiq (chronogram of his death 947), the protege of *Kaskan Qarā Sulṭān* (the ruler of Balkh, contemporary with the Uzbek Khān, *Md. Shaibānī*) (p. 328) *Mirak Ḥasan*, one of the nobles of *Bukhārā*, famous as a chronogrammatic writer, wrote the following *qit'a* giving the date, place, and the reason of the execution of *Hilālī*.

فارغ از زهد و ورع ملا هلالی را به بین
آنکه او را بود دائم نامۀ عصیان بدست

کشته شد بر دست سیف الله در شهر هری

حال تاریخش از آن رو گشت سیف الله گشت (p. 348)

"The sword of God killed" gives the date 936 A.H. (p. 348). The *Tuḥfai Sāmī* who has highly praised him and his works

فی الواقع هلالی بود از کثافت کسوف و خسوف و احتراق مصون و بدر منیری
از و سمت نقصان محروس (هلالی بری از کسوف و کثافت) (p. 297)

records this event as follows:-

در او آخر او را عجب حالتی دست داد که در تسن مشهور بود و عید خان
اوزبیک او را کشت که توشیعه و کان ذالک فی شهر راسته است و ثلثین و تعابیه
(p. 97) ۹۳۶

His perfidy cost him his life but his prognostication in the *qasida* referred to earlier, "the poor fellow was able to speak out when struck down by the sword" came true, for according to the *Tuḥfai Sāmī*, when he was beheaded and blood rolled down his face, he recited the following couplet:

این قطره خون چیست بروی تو هلالی

گویا که دل از غصه بر روی تو دویده (p. 97)

"What is this drop of blood on thy face, O *Hilālī*! Methinks the heart from the breadth of the throat has flushed thy face angrily."

(5) *Jāmī*:

Nawā'i regards it as impertinence to write on *Jāmī*, as he was too well known. He just pays him his meed of tribute. *Nithārī* gives his name

As he did not know Turkī, Shaibānī Khān prepared a Turkī reader for him and on the subjugation of the Hazarā tribe, he wrote a Turkī ghazal and sent it to him for his appreciation. Its opening verse is quoted (p. 21-22). Amīr Md. Badī' al Qādī, the eminent jurist, alive in 974 A.H. was his eldest son (pp. 407-408). In the manuscript copy of the Asiatic Society, Calcutta, it is stated that Qādī Ikhtiyār is the author of many works in prose and poetry, famous among them being Mukhtār al Ikhtiyār.

در علوم نثر و نظم مصنفات نیکو دارد، و از آن جمله مختار الاختیار است که
اختیار کل و مختار کل اختیار است و دستور العمل قضات است (p. 407 fn.)

This is apparently an interpolation. The earliest manuscripts do not have this text. Moreover, the correct name of his famous work is Mukhtār al Anwār as given in the Tuḥfat Sāmī.

و در شعر گوی مسابقت از ا مثال ر بوده و از تصانیف او مختار الانوار است
و در آخر عمر مثنوی باسم صاحب قرآن مغفور در سلك نظم کشیده نام او عدل
وجود نهاده و آن کتاب موازی پنج هزار بیت است اما چنان معلوم که هزار
بیت را از ریاضی دزدیده و بنام خود کرده این دو بیت در مدح حضرت
صاحبقرآن مغفور از آن کتابست-بیت :

شاه خضر رای سکندر ضمیر فریدون علم خسرو جم سریر
نه کرد آنچه او کرد عزم و حزم نه حاتم به بزم و نه رسم به رزم

Here "Sāhib Qirān" means Shāh Ismā'il, the Safawī. Obviously Shaibānī Khān, who was killed by Shāh Ismā'il in 916, could not win him over to his side. We may safely infer that Qādī Ikhtiyār who administered justice, according to the Sunni Law, had to ward off the wrath of Shāh Ismā'il by writing an exclusive book of poems, five thousand couplets, all in praise of the Shi'ā ruler and his illustrious son, 'Amīr Md. Badī' al Qādī, had to leave the judgeship of Harāt, his ancestral home, on account of religious differences, and become the Qādī of Shehr Sabz (modern Tāshkent)

(2) *Hilālī* :

On the occasion of the conquest of Harāt, Hilālī wrote a panegyric poem in praise of 'Ubaid Allāh Khān. The first three couplets are quoted :-

خراسان سینه روی زمین از بهر آن آمد
که جان آمد درو یعنی عید الله خان آمد
همند قند فرزین نعل او خورشید را ماند
که از مشرق به مغرب وقت و یکشب در میان آمد

Tuḥfai Sāmī :-

1. Ḥusain Khwārazmī (M.N. 9, 185 ; M.A. 82-84, 404).
2. Ḥusain Mu'ammā'i (M.N. 96 ; M.A. 150, 396).
3. Majlisī-Bukhārī (M.N. 154 ; M.A. 154-155).
4. Qāsim Ghumza (M.N. 169 ; M.A. 158-159).
5. Mullā Ḥusain Wā'iz (M.N. 93 ; M.A. 181-185).
6. Abu'l Barakah (M.N. 115, 286 ; M.A. 188).
7. Mullā 'Abdal Ghaffār (M.N. 196 ; M.A. 193).
8. Kātibī (M.N. 10-11, 186-187 ; M.A. 206-107).
9. Mawayyid Mihna (M.N. 35 ; 208).
10. 'Abd Allāh Mihna (M.N. 145, 280 ; M.A. 290).
11. Shams al Dīn Md. Jāmī, brother of 'Abd al Raḥmān Jāmī (M.N. 23, 197 ; M.A. 240).
12. Afsarī (M.N. 103 ; M.A. 300).
13. Darwesh 'Alī Ṭabīb (M.N. 83, 387 ; M.A. 308).
14. Mīrzā Qubūlī (M.N. 43, 216 ; M.A. 450-451).

Yet there is another group of poets who are discussed both by Nithārī and Prince Sām Mīrzā :-

1. Shaibānī Khān (M.A. 15 ; T.S. 19).
2. Humāyūn (M.A. 95 ; T.S. 16).
3. 'Askarī Mīrzā (M.A. 117 ; T.S. 17).
4. Sulṭān Ya'qūb Shāh (M.A. 131 ; T.S. 17-18).
5. Fakhr al Dīn 'Alī (M.A. 181-188 ; T.S. 68).
6. Qādī Lāghir Sistānī (M.A. 107 ; T.S. 70).
7. Nādirī Samarqāndī (M.A. 222 ; T.S. 155).
8. Sulṭān Shāh 'Ādil (M.A. 250 ; T.S. 20).
9. Iṣām al Dīn Ibrāhīm (M.A. 321 ; T.S. 69).
10. 'Abdī (M.A. 351 ; T.S. 81).
11. Sulṭān Sulaimān (The magnificent of Constantinople) entitled Muḥibbī (M.A. 365 ; T.S. 19).
12. Hidāyat Allāh (M.A. 484 ; T.S. 177).
13. Maulāna Sharīf Tabrīzī (M.A. 489 ; T.S. 121).

Here some glaring examples of additional information furnished by Nithārī are given :-

(1) *Qādī Ikhtiyār of Harāt* :

laureate of Mughal India. On his death, Faiḍī, (the brother of Abu'l Faḍl and his disciple) succeeded him. He died on the 27th of Rajab, 980, in Ahmadabad, Gujarat.¹ Date is fixed by a chronogram of Faiḍī. In the copy of his diwān preserved in the British Museum 66rb folio 59b, the poet himself says that his takhalluṣ was derived from ghazāl (antelope, i.e., a gazelle).

It is curious that Niḥārī is ignorant of the two Persian translations of the original Majālis-al Nafā'is in Chaghātā'i (Eastern Turki), the model before him one by Fakhrī Harātī (died in Sind at the end of the 10th century A.H.) entitled the Laṭā'if Nāmā (C. 928 A.H.) under Shāh Ismā'īl Safavī and the other by Ḥakīm Shāh Md. Qazwīnī (died 966) in 929 A.H. at Constantinople under Sulṭān Salīm. The following 18 poets are discussed in all the three Tadḥkirahs, namely, the Majālis al Nafā'is (C. 896), the Mudḥakkir-i-Aḥbāb (C. 974) and the Tuḥfai Sāmī (C. 957 A.H.). References are to the pages of the printed editions.

1. Qāḍī Ikhtiyār (M.N. 95, 271; M.A. 21, 22, 407; T.S. 30).
2. Hilālī (M.N. 68, 242; M.A. 29, 328, 348; T.S. 90-94).
3. 'Ubaid Allāh Khān (M.N. 173; M.A. 23-42; T.S. 20).
4. Bābur (M.N. 173; M.A. 89; T.S. 15).
5. Jami (M.N. 56, 229-230; M.A. 64-68, 114-115, 133-136; 241, 174; T.S. 85-90).
6. Bannā'ī (M.N. 60, 232; M.A. 136-138; T.S. 98-100).
7. Khw. Ayyūb Abu'l Barakah (M.N. 147, 380; M.A. 189-192; T.S. 75).
8. Ahlī Shīrāzī (M.N. 387; M.A. 150, 182; T.S. 103).
9. Shihāb Mu'ammā'ī (M.N. 70, 156, 239; M.A. 202-3; T.S. 127).
10. Lisānī Shīrāzī (M.N. 160; M.A. 213; T.S. 104-105).
11. Ḥaidar Kulecha (M.N. 152; M.A. 215; T.S. 114-115).
12. 'Alī Faiḍī (M.N. 145; M.A. 218; T.S. 118).
13. Āgāhī (M.N. 142-3; M.A. 229-230; T.S. 117-118).
14. Miram Siyāh (M.N. 169; M.A. 234-235; T.S. 131).
15. Kaukabī (M.N. 155; M.A. 264-266; T.S. 136).
16. Ummīdī (M.N. 141, 399; M.A. 266-267; T.S. 101).
17. Mīr 'Alī Kātib (M.N. 148; M.A. 295; T.S. 47).
18. Hafiz Sulṭān 'Alī Awbahī (M.N. 144; M.A. 303-305; T.S. 69).

Then, again, we have the following 14 poets, who are discussed both in the Majālis al Nafā'is and the Mudḥakkir-i Aḥbāb but omitted in the

(1) Badaoni; Vol. III, p. 70; Blochmann, p. 568, note; Oudh Catalogue p. 61 and p. 411.

(26) *Manṣūr Tabrizī* (p. 471)

Originally he came from Sāwa. He stayed temporarily at Qarāhamā. He combined travel with trade. He betook himself to India, where he served under various rulers. He was the protege of Bairam Khān (died 968). His dīwān contains mostly ghazals and some qasīdas. His poems were popular. Nithārī had in his possession about 30 ghazals which were mostly recited by friends in his house. One full ghazal is quoted beginning with

آب خضر ز معجز لعل تو جان گرفت

عیسی دی ز لعل تو جان می توان گرفت

Nithārī wrote one imitative ghazal. Its opening line is cited :-

آب خضر که مردم ازو جان توان گرفت

توان به پیش لعل لیش درد جان گرفت

This reminds us of the famous ghazal of Amīr Khusraw in this rhyme. He was in his advancing years in 974 A.H.

(27) *Khwāja Hasan Naqshbandī* (p. 481)

He was a descendant of Khwāja Bahā al Dīn Naqshbandī (717-719/1317-1389). In addition to his spiritual eminence, he had the poetic fire in him and 'love of the Phenomenal which is the bridge of the Real.' One of his couplets is cited :-

دل برد زمن چشم سیاهی به نگاهی شیرین دهنی لب شکری روی چوماهی

He migrated to Kābul, where he received due attention from its rulers. He was young and alive in 974 A.H.

(28) *Ghazālī Mashhadī* (p. 492)

Nithārī includes him among poets, whom he had not met but living outside Bukhārā. He disposes him of in two lines :-

"During these days his poems have acquired fame among the people. They are nice. One couplet ascribed to him is cited."

To this we may add that, according to Rieu, he was born in 936 A.H. "Persecutions, to which he was exposed as a free thinker in his native country, drove him to India, where he attached himself to Khān Zamān ('Alī Qulī Khān), one of the generals of Akbar, the then governor of Jaunpur. When his patron, who had risen in rebellion, was crushed by Akbar in 974 A.H.,¹ he passed into Imperial Service and Akbar conferred on him the title of Malikal Shu'arā; (obviously after he wrote his first qasida on Akbar, when the latter completed his 25th year in 975 A.H.) He was the first poet-

(1) Blochmann; *Āin-i Akbarī*, p. 319.

'With coquetry thou didst place thy foot upon my face of supplication; may thy foot never be in pain, my graceful cypress. I passed the night of separation in recalling my union with thee but the tale of my prolonged torture was not shortened thereby.'

"Kāhī was definitely in Agra in 972, for when the twins, Ḥasan and Ḥusayn were born to Akbar on 3 Rabi I 972, Kāhī composed the ingenious chronogram "it was in nine hundred and seventy-two" which gives 972.

"The last years of Kāhī's life from 974 to 988 were spent in Agra in the service of his last surviving patron, Akbar to whom ten poems are addressed. On an 'obligatory' poem on the elephant (in which the word elephant occurs in every line), Kāhī received 10,000 tankas (about Rs. 500/-), the second highest cash reward ever paid by Akbar to a poet, the highest being Rs. 20,000 tankas which, according to Badāunī, were awarded to Khwāja Ḥusayn Mervī (already noticed in the *Mudhakkir-i-Aḥbāb*, pp. 447-450) for an ode wherein the first hemistich gives the date of Akbar's coronation 963 and the second, the date of Jahāngir's birth 977. Akbar was so pleased with Kāhī's obligatory poem on the elephant that he issued standing instructions to pay Kāhī a thousand rupees whenever he should come to court. But Kāhī, who did not care much for such things of the world, never went to the court again.

"Ghazālī's imitative performance, wherein not only the elephant but also the lion and the cheetah occur in every hemistich evoked no material response. Material considerations alone did not take Kāhī to Akbar's court. There was the spiritual attraction of religion or rather irreligion.

"Faiḍī's chronogram on the death of Kāhī is 2nd Rabi II-988.

"Kāhī was an extraordinary many-sided person: a mystic and a pugilist; an ascetic and an athlete; a musician, a poet and a wit; a member of Akbar's Divine Faith and panegyrist of the Prophet; fond of puns, dogs and darweshes; impoverished by his generosity, slandered by the orthodox, simultaneously patronised by rival patrons and remembered by posterity, not as the most lived poet of his times but as the author of the two chronograms both of which are incorrect.

"His lyrics were sung in the halls of kings," says Badāunī (p. 58). "Lyrics composed and set to music by Kāhī were known throughout the world" (p. 61).

"Qāsim Diwānā was his sister's son.¹

(1) A rare copy of his *Dīwān* is available in Government Oriental Manuscripts Library, Madras.